

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเรื่อง การสร้างพื้นที่ความเป็นส่วนตัว ในพื้นที่สาธารณะของสังคมไทย: ร่องรอยขีดเขียนในส้วมสาธารณะและเว็บบอร์ดในโซเชียลสเปซ โดยจะทำการศึกษาเรื่องพื้นที่ การแสดงความเป็นตัวตน ผ่านข้อความที่เกิดขึ้น ตลอดจนลักษณะของการสื่อสารในทั้งสองบริบทกล่าวคือ ร่องรอยขีดเขียนที่เกิดขึ้นในส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในโซเชียลสเปซ โดยมีแนวคิดทฤษฎี ที่ได้นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยดังนี้ คือ

- 2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space)
 - 2.1.1 พื้นที่ในคติไทย
 - 2.1.2 พื้นที่สาธารณะ (Public Space)
 - 2.1.3 พื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopias)
 - 2.1.4 พื้นที่เสมือนจริง (Cyberspace)
- 2.2 แนวคิดความเป็นตัวตน (Self)
 - 2.2.1 อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity)
- 2.3 แนวคิดทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality)
 - 2.3.1 การแสดงออก (Expression)
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR)
- 2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space)

เมื่อพูดถึงเรื่อง พื้นที่ (Space) เรามักจะมองในเชิงที่เป็นความเป็นจริงทางเรขาคณิต เรา มองพื้นที่ว่าประกอบขึ้นและวัดได้ด้วยมิติความกว้าง ความยาว และความลึก เป็นสิ่งถูกกำหนดมา ในฐานะเป็นมิติของการมีอยู่ในโลกของสิ่งต่างๆ สสารทุกชนิดดำรงอยู่ในพื้นที่ ดังนั้นพื้นที่จึงเป็น ความเป็นจริงและเงื่อนไขถูกกำหนดมาให้ ในแง่พื้นที่ “ว่างเปล่า” คือปลอดพ้นจากการให้คุณค่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับหรือรับใช้ผลประโยชน์ของใคร จึงปลอดจากอำนาจและการเมือง คุณมีความเป็นกลาง โดยธรรมชาติในสามัญสำนึกของคนทั่วไป (อ้างถึงในอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543: หน้า 65-66)

ทั้งนี้พื้นที่ไม่ได้ถูกมองเพียงแค่ “พื้นที่ว่าง” แต่ยังมองพื้นที่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่บรรจุไว้ด้วยความหมาย ซึ่ง Shunya Yoshimi (1992) ได้ศึกษาพบว่าพื้นที่นั้นจะถูกมองเป็น 4 แบบคือ 1) พื้นที่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ 2) พื้นที่ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรม 3) พื้นที่ในฐานะที่เป็นโครงสร้าง และ 4) พื้นที่ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้ทำให้พื้นที่เกิดความหลากหลายต่อการให้ความหมาย

ซึ่ง Munuel Castells (1999) ได้ศึกษาจากมุมมองของทฤษฎีทางสังคมว่า “พื้นที่ คือเวทีหรืออาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่อยู่ภายใต้การปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ นานาเกิดขึ้นมา บนตัวมันได้ในเวลาพร้อมๆ กัน ปฏิบัติการทางสังคมเหล่านี้ ก็คือการกระทำระหว่างกันที่เกิดขึ้นมา เพื่อประสานรวมหรือแลกเปลี่ยนกันทางวัตถุในสังคม” นั่นคือ พื้นที่ที่จะเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุ และวัตถุเหล่านั้นจะถูกจัดระเบียบให้เป็นระบบความสัมพันธ์ โดยการกระทำของมนุษย์ ซึ่งการจัดระเบียบนี้จะก่อให้เกิด “พลวัต” ของวัตถุที่มีผลต่อการกำหนดรูปร่างหน้าที่ตลอดจนความหมายทางสังคมของพื้นที่แห่งนั้น

นอกจากนี้ในทางสถาปัตยกรรมเรื่องพื้นที่ (Space) เข้ามามีบทบาทสำคัญ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่ง August Schmarsow (อ้างถึงในต้นข้าว ปาณินท์, 2548: หน้า 80-81) ได้เป็นผู้พัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับ พื้นที่ (Space) ว่า

“ Space ไม่ใช่ที่ว่าง หรือวัตถุที่มีคุณสมบัติครบถ้วนในตัวเอง แต่องค์ประกอบสำคัญในการกำเนิด Space ทางสถาปัตยกรรมคือ มนุษย์และเนื้อหากิจกรรม Space คือ ระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ วัตถุ การเคลื่อนไหว และวัตถุประสงค์ที่ประกอบกันเป็นเครือข่าย” ดังนั้นพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมจึงเกิดขึ้นมาเพื่อสนองสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ ในการแสวงหาคำแหน่งและจุดอ้างอิงที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ จะถูกกำหนดโดยความรู้สึกและการมองเห็น ซึ่งอาศัยตำแหน่งของตัวผู้กระทำ (Subject) เป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจในเรื่องของ ตำแหน่งทิศทาง และระยะของสิ่งต่างๆ ที่มองเห็น ได้ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งนั้น กับตัวเขาเอง โดยพบอยู่เสมอว่าพื้นที่เดียวกันให้ความรู้สึกประทับใจต่างกันตามสภาพเมื่ออยู่ภายใต้อิทธิพลต่างกัน และความรู้สึกในความเป็นพื้นที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้เนื่องจากการเคลื่อนที่ (อ้างถึงในสิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2547: หน้า 112)

ดังนั้นเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับพื้นที่แล้ว Henri Lefebvre (1974/1991) ได้ทำการศึกษาและแบ่งความสัมพันธ์ของบุคคลกับพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

ก. Spatial Practice คือความสัมพันธ์ต่อพื้นที่ในเชิงวิพากษ์ ซึ่งความสัมพันธ์นี้เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน โดยแสดงออกให้เห็นได้จากพฤติกรรมของมนุษย์ต่อพื้นที่ต่างๆ อย่างที่เห็นและที่ “เป็น” เช่น การใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวันจะมีส่วนสาธารณะกับส่วนตัว พื้นที่การทำงานกับพื้นที่พักผ่อน ซึ่งในแต่ละสังคมก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

ข. Representations of Space พื้นที่ในลักษณะนี้ เป็นพื้นที่แบบมโนทัศน์ (Conceptualized Space) ที่เป็นผลผลิตของ ศาสตร์ และความเป็นเหตุเป็นผล เกิดจากกระบวนการคิดที่พื้นที่ “คือ” อะไร เช่น แผนที่ การวางผังเมือง และระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ค. Representational Space พื้นที่ในลักษณะนี้แสดงผ่านความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์และจินตนาการ เป็นพื้นที่ที่เป็นได้ทั้งของจริงและเป็นที่ถูกพรรณนาขึ้น เกิดจากการระลึกและความรู้สึก เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหมายและปรับเปลี่ยนไปโดยการที่ผู้คนใช้ชีวิต “อยู่” ในพื้นที่นั้น ๆ

ซึ่งทั้งสามส่วนนี้ จะมีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ของความเป็นอยู่-คือ (The Triad of The Perceived-Lived-Conceived Space) ของกระบวนการผลิตพื้นที่ทางสังคม นั่นคือพื้นที่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Everyday Life) ที่แต่ละยุคแต่ละสมัยจะผลิตออกมาไม่เหมือนกัน (อ้างถึงในสุธาริน คุณผล, 2541: หน้า 189)

เมื่อพื้นที่ที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ถูกเชื่อมโยง และมองในลักษณะของความสัมพันธ์กับผลผลิตทางวัตถุอื่นๆ โดยผ่านการกระทำเพื่อประสานรวม หรือแลกเปลี่ยนกันทางวัตถุในสังคมแล้ว ดังนั้น เราจะมาคิดว่าพื้นที่ในสังคมไทยแต่เดิมมีลักษณะอย่างไร มีการแบ่งขอบเขตพื้นที่ตลอดจนการข้ามผ่านเข้าสู่พื้นที่อื่น ต้องมีการปฏิบัติตัวหรือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และลักษณะความสัมพันธ์ของพื้นที่เป็นอย่างไร

2.1.1. พื้นที่ในคดีไทย (อ้างถึงในนิตินิ เอียวศรีวงศ์, 2538: หน้า131-147)

พื้นที่ในสังคมไทยแต่เดิมจะถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ โดยมีเส้นแบ่งที่ค่อนข้างชัดเจน แต่ละส่วนของพื้นที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันเช่น น้ำในแม่น้ำลำต้นครมมีลักษณะพิเศษกว่าแม่น้ำในพื้นที่ที่มนุษย์อาศัยอยู่มาก ขนาดขนนกตกลงไปยังจม ดังนั้นในแต่ละพื้นที่จึงมีกฎ ที่ต้องปฏิบัติไม่เหมือนกัน มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม กฎ ซึ่ง ฝิ จะทำหน้าที่คอยรักษา กฎ ของพื้นที่นั้นๆ ถ้าใครไม่เชื่อฟังก็จะถูก ฝังโทษให้เจ็บไข้ได้ป่วย จนถึงขั้นเสียชีวิต

ซึ่งมนุษย์จะสามารถข้ามจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่งได้นั้น ต้องมีการเปลี่ยนตัวเอง เช่น จากกันครัวไปยังที่สาธารณะก็ต้องเปลี่ยนการแต่งกาย แต่บางพื้นที่มนุษย์ก็ไม่สามารถข้ามไปได้ เช่น พื้นที่บนสวรรค์ เพราะพื้นที่นั้นเป็นที่อยู่ของจิตวิญญาณ ไม่ใช่ของร่างกายเนื้อหนัง เป็นต้น

ดังนั้นพื้นที่ในคดีไทย จึงได้มีการแบ่งขอบเขตพื้นที่ของเป็น 2 แนว คือพื้นที่ในแนวระนาบ และพื้นที่ในแนวตั้ง

พื้นที่ในแนวระนาบ

ลักษณะพื้นที่นี้จะเห็นได้ชัดในการแบ่งเขตพื้นที่ในวัด ซึ่งอุโบสถจะมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน เช่น น้ำที่ล้อมรอบพื้นที่ หินมาตั้งรอบเป็นวง หรือการผูกลูกนิมิตและตั้งใบเสมาล้อมรอบทุกทิศของอุโบสถ เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

- การนั่งกับพระภิกษุ ต้องแยกพื้นที่ออกจากกัน หากไม่มีตั้งหรือเรือนไม่ได้ยกพื้น ก็ต้องปูพรมหรือเสื่อ เพื่อเป็นการบอกถึงแนวเขตพิธีกรรม คนธรรมดาจะล่วงล้ำเข้าไปในพื้นที่ของพระไม่ได้

- สายสิญจน์ ก็นิยมใช้เป็นแนวเขตแยกพื้นที่ในปริมณฑลพิธี และพื้นที่นอกปริมณฑลพิธี หมอผีจะผูกสายสิญจน์ขึ้นเป็นวง โดยแยกพื้นที่ส่วนที่ทำพิธีนั้นออกจากพื้นที่ส่วนที่ฝิอยู่ ฝิจึงไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปได้

- ในที่แสดงโขน ผู้ที่จะเข้าไปในพื้นที่ได้จะต้องแต่งกายให้ต่างจากปกติธรรมดา เพราะโขนเคยเป็นการแสดงที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ของโขนจึงเป็นพื้นที่ซึ่งแยกออกจากพื้นที่ส่วนอื่น

พื้นที่ในแนวตั้ง

ลักษณะพื้นที่นี้จะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับ คือ พื้นที่ระดับต่ำ พื้นที่ระดับกลาง และพื้นที่ระดับสูง

ผู้หญิงและผู้ชายนั้น อาจอยู่ร่วมกันในพื้นที่แนวระนาบได้ แต่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันในพื้นที่แนวตั้ง ผู้ชายจะมีพื้นที่ของตนซึ่งสูงกว่าพื้นที่ของผู้หญิง เพราะผู้ชายบวชเรียนได้ ในขณะที่ผู้หญิงบวชเรียนไม่ได้ นั่นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการเปลี่ยนตัวเองเข้าสู่พื้นที่แนวสูงต่างระดับกับกำเนิดของตัวเอง ดังนั้นผู้ชายจึงมีศักยภาพกว่าผู้หญิงในการที่จะล่วงล้ำเข้าสู่พื้นที่ในระดับที่สูงขึ้น

ในขณะเดียวกันการกำหนดความต่างของพื้นที่สูงหรือต่ำ ย่อมส่งผลต่อการแสดงความคิดเห็นต่อกัน คนที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าก็จะได้รับการเคารพนอบน้อมจากคนที่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า ตามความเหมาะสมของแต่ละคน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

เมื่อพื้นที่มีการแบ่งขอบเขตออกอย่างชัดเจน ตลอดจนมีการแบ่งพื้นที่ทั้งในแนวระนาบ และในแนวตั้งแล้ว ทำให้เห็นว่าพื้นที่แต่ละส่วนจะมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีข้อปฏิบัติทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะข้ามจากพื้นที่หนึ่งไปสู่พื้นที่หนึ่งได้นั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงพื้นที่นั้นๆ อย่างดีเสียก่อน

การเข้าสู่พื้นที่อื่น

ในการเข้าสู่พื้นที่อื่นได้นั้น จะต้องมีการเปลี่ยนตัวเอง เนื่องจากแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะตัว เพราะถ้าเข้าไปพื้นที่อื่นโดยไม่เปลี่ยนสถานะหรือสภาพของตนเองอาจนำไปสู่ภัยพิบัติหรือทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ซึ่งแต่ละคนจะมีความสามารถในการเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ได้ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของแต่ละคน

ดังนั้น เมื่อพื้นที่ถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ ที่แยกออกจากกันชัดเจน การเข้าสู่พื้นที่อื่นก็จะต้องเปลี่ยนตัวเองไปตาม กฎ ของพื้นที่นั้นๆ สามารถทำได้ 4 ลักษณะ คือ

- ก. เปลี่ยนรูปโฉม นับตั้งแต่การแต่งกายเมื่อจะไปพื้นที่อื่นไปจนถึง การเปลี่ยนเป็นวิญญาณ เช่น ปรภพ

- ข. เปลี่ยนพฤติกรรม เป็นผลทำให้มีบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไป เช่น การสำรวจรักษามารยาท หรือได้ญาณแก่กล้าพอที่จะไปภพต่างๆ
- ค. เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยพิธีกรรม เช่น การเซ่นไหว้ก่อนเข้าป่า หรือพิธีบวช เพื่อให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ซึ่งฆราวาสเข้าไม่ถึง
- ง. เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยอิทธิฤทธิ์ คนมีอิทธิฤทธิ์จะสามารถเข้าสู่พื้นที่ได้หลากหลายกว่าผู้อื่น

เมื่อพื้นที่ในคติไทยมีการแบ่งขอบเขตอย่างชัดเจน ทำให้เห็นถึงการแบ่งประเภทของพื้นที่ในสมัยรัชกาลที่ 5 (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2542: หน้า 4) ซึ่งได้ให้ความหมายของพื้นที่ในรัฐแบบใหม่เหลือเพียง 2 ประเภท คือ พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว

“พื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ที่รัฐเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดูแล ในพื้นที่สาธารณะนี้ไม่ว่าจะมีเป็นเจ้าของในแง่ที่กรมกองหรือหน่วยราชการเป็นเจ้าของหรือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ยกให้สาธารณะเป็นผู้ใช้ รัฐได้ขยายอำนาจในการจัดการและทางจินตนาการขึ้นมาครอบคลุมไว้จนหมดสิ้น”

“พื้นที่ส่วนตัว เป็นพื้นที่ที่รัฐอนุญาตให้ปัจเจกชนสามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้ และเป็นพื้นที่ที่ปัจเจกชนสามารถจัดการทุกอย่างได้อย่างเกือบเบ็ดเสร็จ”

ดังนั้น การที่พื้นที่ถูกแบ่งให้มีความหมายของพื้นที่อย่างชัดเจนเช่นนี้ ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ การใช้พื้นที่ตลอดจนการครอบครองพื้นที่ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควรพึงปฏิบัติต่อพื้นที่นั้นๆ

2.1.2 พื้นที่สาธารณะ (Public Space)

Jurgen Habermas เป็นนักคิดรุ่นที่ 3 ของสำนัก Frankfurt ให้ความสำคัญกับพื้นที่สาธารณะ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางการเมือง อิงอยู่กับความคิดเรื่อง ปริမ်ณฑลสาธารณะของกระฎุมพี (The Bourgeois Public Sphere) อธิบายพัฒนาการของปริမ်ณฑลสาธารณะว่า ได้ก่อตัวขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 ในอังกฤษ และในศตวรรษที่ 18 ในฝรั่งเศสและเยอรมัน ในเวลาต่อมา หลังจากที่ Ancient Regime เสื่อมอำนาจลง และการที่ชนชั้นกลางเริ่มมีพลังทางเศรษฐกิจ

ทำให้ชีวิตทางสังคมมีการแบ่งอาณาเขตอย่างชัดเจนระหว่าง ปริณิณฑลส่วนตัว ปริณิณฑลสาธารณะ และปริณิณฑลของผู้ปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก

อาณาบริเวณส่วนตัว	อาณาบริเวณสาธารณะ	ปริณิณฑลของผู้ปกครอง
สังคมพลเมือง(อาณาบริเวณของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและแรงงาน)	ปริณิณฑลสาธารณะในอาณาบริเวณการเมือง ปริณิณฑลสาธารณะในโลกวรรณกรรม (สมาคม, หนังสือพิมพ์)	รัฐ (อาณาบริเวณของการ “ตรวจตรา”)
พื้นที่ภายในครอบครัวที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน(ของปัญญาชนกระฎุมพี)	(ตลาดสินค้าวัฒนธรรม) “เมือง”	ราชสำนัก (สังคมของผู้สูงศักดิ์ในราชสำนัก)

ตาราง 2.1 แสดงการแบ่งอาณาเขตระหว่างบริเวณส่วนตัว, สาธารณะและผู้ปกครอง
ที่มา : Habermas (1962/1989: 30)

เมื่อมีการขยายตัวของเทคโนโลยีการพิมพ์ ทำให้ปริณิณฑลสาธารณะมีการถกเถียงในเรื่องงานวรรณกรรม (Literary Sphere) ไม่ว่าจะเป็นที่ ห้องรับแขก (Salons) ในฝรั่งเศส หรือที่สภากาแฟ (Coffee House) ในอังกฤษ หรือที่สมาคมโต๊ะ (Table Societies) ในเยอรมัน เป็นพื้นที่ที่ประชาชนแต่ละคนใช้เหตุผลในการสร้างวาทกรรม เกิดสิ่งที่เรียกว่า ความคิดเห็นของสาธารณชน (Public Opinion) ขึ้นเป็นครั้งแรกซึ่ง Jurgen Habermas ได้อธิบายว่าเป็นปริณิณฑลของกระฎุมพี ปรัชญาการนี้ได้กลายมาเป็นฐานความคิดที่สำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการมีอยู่ของ “พื้นที่สาธารณะ” และความเข้มแข็งของสังคมพลเมือง (Civil Society) (อ้างถึงใน สุธาริน คุณผล, 2541)

ดังนั้น เมื่อเกิดปริณิณฑลสาธารณะขึ้น จึงมีคำว่า **พื้นที่สาธารณะ (Public Space)** เกิดขึ้นตามมา เนื่องจากปริณิณฑลสาธารณะนั้น เป็นฐานความคิดของพื้นที่สาธารณะ ที่มีความหมายในการสร้างสรรค์ความเป็นพลเมือง John Stevenson (1998: 190) มีความเห็นว่า “ปริณิณฑล” นั้นบ่งบอกถึงสภาวะ ซึ่งเป็นนามธรรม ในขณะที่ “พื้นที่” นั้นมีลักษณะที่ปรากฏทางกายภาพ เป็นเพียงการแสดงออกมาเป็นรูปธรรมอย่างหนึ่งของปริณิณฑลสาธารณะเท่านั้น

นอกจากนี้ พื้นที่สาธารณะ ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นกลางด้วย เพราะนอกจากพูดคุยดังกล่าวแล้ว ยังจะเป็นช่องทางในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามา มีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ (Public Life) และยังสามารถตรวจสอบรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ ขณะนั้นด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตัวในฐานะ “พลเมือง” (Citizen) และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตสาธารณะของสังคม

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง เป็นช่วงเฟื่องฟูของ “พื้นที่สาธารณะ” หลังจากที่ชนชั้นกระฎุมพีได้ ชัยชนะแล้ว ชนชั้นกระฎุมพีก็ได้ค่อยๆ แปรเปลี่ยนความหมายของพื้นที่สาธารณะจากมิติทางด้านการเมือง มาเป็นมิติทางด้านเศรษฐกิจสังคม “พื้นที่สาธารณะ” ที่เกิดขึ้นจึงหมายถึง “การกำหนด พื้นที่ให้โดดเด่นออกมาจากส่วนอื่นๆ มีองค์ประกอบทางกายภาพที่แน่นอน เช่น สวนสาธารณะ ศูนย์การค้า ร้านอาหาร ฯลฯ ถ้าเป็นในแง่ของการเข้าถึง เป็นพื้นที่ที่ใครก็สามารถเข้าออกได้โดยไม่ต้องแจ้งต้องแจ้งวัตถุประสงค์ เพียงแต่อาจจะต้องมีกฎกติกาบางอย่าง”

ซึ่ง Roger Scruton (1984: 7) เห็นว่าสิ่งสำคัญในการให้ความหมายพื้นที่สาธารณะ คือ ขอบเขต (Boundary) เนื่องจากพื้นที่ถูกทำให้เป็นสาธารณะโดย “ธรรมชาติของขอบเขตพื้นที่นั้น (พื้นที่สาธารณะ) เป็นพื้นที่ที่ใคร ก็เข้าออกได้โดยไม่ต้องได้รับคำยินยอมจากคนแปลกหน้า และไม่ต้องแจ้งให้ผู้ใดทราบก่อนด้วยว่า มีเหตุผลอะไร ขอบเขตที่ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะนั้น ทั้งสามารถ คูศแทรกซึมได้ และเปิดกว้างสำหรับกิจกรรมสาธารณะ”

โดย Stephen Carr, et. al (1992: 50) ได้อธิบายว่า พื้นที่สาธารณะ ถือว่าเป็นสถานที่ที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าถึงได้ เป็นที่ที่ผู้คนไปใช้ประกอบกิจกรรมคนเดียว หรือเป็นกลุ่ม ซึ่งพื้นที่ สาธารณะนั้นมีหลายรูปแบบ แต่ทุกรูปแบบจะมีองค์ประกอบที่เหมือนกัน โดยบางแห่งมีรัฐเป็น เจ้าของ และเป็นผู้บริหารจัดการ หรือบางแห่งมีเอกชนเป็นเจ้าของ แต่เปิดให้คนทั่วไปเข้าได้ นอกจากนี้สิ่งที่มีกพุดถึงในการพิจารณาความเป็นพื้นที่สาธารณะ คือ การมองในมิติการเข้าถึงพื้นที่ และความหลากหลายของกิจกรรมที่เกิดขึ้น รวมไปถึงมิติของผู้กระทำและมิติของผลประโยชน์อีกด้วย (Ali Madanipour, 1996: 148)

จากแนวความคิดของ Hannah Arendt (1958) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำมาเป็นพื้นฐาน ในการพิจารณาพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเห็นว่า พื้นที่ของกิจกรรมพื้นฐานที่เป็นเงื่อนไขของความเป็น มนุษย์ (Vita Activa) นั้น แบ่งออกเป็นอาณาบริเวณสาธารณะ และอาณาบริเวณส่วนตัว โดย อาณาบริเวณสาธารณะนั้นเป็นพื้นที่ของการปรากฏให้เห็น เป็นอาณาบริเวณแห่งแสงสว่าง ความ

รุ่งโรจน์ และอิสรภาพของการพูด (การใช้เหตุผล) และการกระทำ ในขณะที่อาณาบริเวณส่วนตัว จะต้องถูกปกคลุมด้วยความมืด และเป็นอาณาบริเวณที่มนุษย์ถูกพันธนาการด้วยความจำเป็นของชีวิต และเป็นความจริงที่จำกัด

ความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวนั้น เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกมาในพื้นที่ แต่ไม่ใช่คุณสมบัติ (Characteristics) ของตัวพื้นที่เอง ดังนั้นในพื้นที่หนึ่งๆ ย่อมจะมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสองนี้อยู่ร่วมกันเสมอ ความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งนี้ที่ปรากฏในพื้นที่จึงไม่อาจที่จะแบ่งออกเป็นชัดตรงข้าม และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถสลายมารวมกันได้ ความเป็นส่วนตัว (Privacy) หรืออำนาจในการปิดกั้นแยกแยะ (Power of Exclusion) ไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ แต่เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นที่มีอยู่ในทุกพื้นที่ที่ควบคู่ไปกับความเป็นสาธารณะ (Publicity) หรืออำนาจในการเข้าถึง (อ้างถึงในสุธาริน คุณผล, 2541: หน้า 193)

“เราไม่ได้เคลื่อนที่ออกจากความเป็นสาธารณะ เข้าไปสู่ความเป็นส่วนตัว แต่เราอยู่ในทั้งสองสถานะนี้ตลอดเวลา เราปกป้องตัวเองไม่ให้ถูกกลืนหายไปในการเป็นสาธารณะด้วยอำนาจของความเป็นส่วนตัว (การปิดกั้น) และในขณะเดียวกันก็ผลักดันตัวเราให้เข้าไปอยู่ในปริมาตรสาธารณะ (อาณาบริเวณของอำนาจทางการเมือง) หากเราไม่สามารถเข้าถึงความเป็นสาธารณะ เราก็จะถูกเบียดให้ไปอยู่ชายขอบของอำนาจทางการเมืองและสังคม แต่ถ้าเราไม่มีอำนาจความเป็นส่วนตัวเป็นพื้นฐาน เราก็จะเข้าสู่ปริมาตรสาธารณะอย่างไร้หลักแหล่ง - เราจะเข้าถึงที่นั่น แต่กลับไม่ได้อยู่ที่นั่น” (Ted Kilian, 1998:127-128)

ซึ่งวิธีคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะนี้ ทำให้พื้นที่สาธารณะถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ใดก็ตามที่แสดงอัตลักษณ์ และความชอบธรรมโดยมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา นั่นคือความเป็นส่วนตัว มีความหมายเท่ากับการมีอัตลักษณ์ (Identity) และความเป็นสาธารณะมีความหมายเท่ากับความชอบธรรม (Legitimacy) แสดงให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะนั้นจะสามารถสร้างทั้งความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวให้เกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน

ความเป็นส่วนตัว (Privacy)

การเกิดความเป็นส่วนตัวได้นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับที่ว่างส่วนบุคคล (Personal Space) และการครอบครองอาณาเขต (Territoriality) ซึ่ง Harold M. Proshansky

(1970) ได้ทำการศึกษาพบว่า การมีอาณาเขตครอบครองโดยการควบคุมพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมได้ จะเป็นการเพิ่มโอกาสในการกำหนดภาวะความเป็นส่วนตัวตามที่ต้องการ การมีอาณาเขตครอบครองเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มเสรีภาพในการควบคุมให้เกิดภาวะส่วนตัว

ซึ่งความเป็นส่วนตัวจะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มคน ที่จะควบคุมการมองเห็น (Visual) การได้ยิน (Auditory) และการได้กลิ่น (Olfactory) การควบคุมการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น การได้มีทางเลือกและได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวังไว้ ความเป็นส่วนตัวจึงไม่ใช่เพียงแค่การหนีห่างทางกายภาพของมนุษย์ เพื่อความต้องการความสงบเท่านั้น แต่ความเป็นส่วนตัวจะมีความหมายในแง่ของ “การแยกตัวออกไป” และ “การควบคุมตัวเอง”

เนื่องจาก “การแยกตัวออกไป” นั้นจะเป็นลักษณะของการหลบ การถอยหนีหรือหลีกเลี่ยงจากการกระทำต่อบุคคลอื่น ไม่ต้องการมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น เพื่อป้องกันการได้รับสิ่งรบกวนมากเกินไป ส่วน “การควบคุมตัวเอง” จะเน้นการกระทำต่อกันระหว่างตัวเองกับบุคคลอื่นและสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ใช่ตัวเองและแยกออกได้จากตัวเอง มักจะเกี่ยวข้องกับการเลือกให้มีการกระทำต่อกันหรือไม่ หรืออย่างน้อยเพียงใด จึงรวมความไปถึงการเปิดรับการเข้าถึงจากบุคคลอื่นด้วย

เมื่อความเป็นส่วนตัวที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึง ภาวะความเป็นส่วนตัวที่ต้องการหลบหลีกเลี่ยงจากบุคคลอื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทำให้เกิดประเภทของความเป็นส่วนตัวในหลายลักษณะคือ

ก. ความสันโดษ (Solitude) เป็นภาวะที่ปราศจากการรบกวนหรือการสังเกตการณ์จากคนอื่น เกิดขึ้นเมื่ออยู่คนเดียว

ข. ความสนิทสนม (Intimacy) เป็นภาวะที่อยู่กับคนอื่นตามความจำเป็น อาจเป็นสองคนหรือกลุ่มบุคคลที่มีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ บางครั้งจะแยกขาดจากโลกภายนอก

ค. ภาวะนิรนาม (Anonymity) เป็นความเป็นส่วนตัวที่บุคคลไม่มีใครรู้จักในสภาพแวดล้อมสาธารณะ ไม่คาดหวังว่าใครจะจำได้เนื่องจากปราศจากการสังเกตของคนที่รู้จักจะรู้สึกผ่อนคลายเนื่องจากคาดว่าไม่มีใครจับตามองอยู่

ง. ความสำรอง (Reserve) เป็นการปิดกั้นเรื่องราวบางอย่างที่คิดว่า เป็นเรื่องส่วนตัวหรือเป็นเรื่องน่าอับอาย โดยมากมักเกี่ยวเนื่องกับระยะห่างทางจิตวิทยาที่ต้องการควบคุมการล้ำเขตที่ไม่ต้องการ

ในการเกิดภาวะความเป็นส่วนตัวจะต้องคำนึงถึงขอบเขตและบุคคล หรือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เนื่องจากขอบเขตที่กั้นอยู่ระหว่างตัวเองกับบุคคลอื่น จะเป็นตัวควบคุมให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นส่วนตัวในแต่ละสถานการณ์ ทั้งนี้จะมีขอบเขตที่เป็นทางกายภาพ เช่น ผนัง ประตู หน้าต่าง ระยะห่างที่เหมาะสมโดยที่ไม่ล่วงล้ำอาณาเขตครอบครองของบุคคลและขอบเขตทางจิตวิทยา จะเป็นในลักษณะของการวางเฉยไม่สนใจต่อสิ่งที่มากระทบจากภายนอก

เมื่อขอบเขตเป็นตัวกำหนด หรือควบคุมให้เห็นถึงการเกิดภาวะความเป็นส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพ หรือทางจิตใจแล้ว สิ่งที่เป็นแนวคิดในการหาความเป็นส่วนตัว หรือสร้างความเป็นส่วนตัวนั้น ก็คือ 1) การทำให้เกิดอิสรภาพส่วนบุคคล 2) เป็นที่ปลดปล่อยอารมณ์ 3) ช่วยทำให้เกิดการประเมินตัวเอง และ 4) ลดและป้องกันการติดต่อกันระหว่างบุคคล กลุ่มคน และส่วนอื่นๆในสังคม

เมื่อการได้รู้สึกถึงการครอบครองอาณาเขต หรือสามารถควบคุมพื้นที่นั้นๆได้ ทำให้คนเราเกิดความเป็นส่วนตัวแล้วยังส่งผลให้เกิดความรู้สึกมีอิสระในการที่จะทำสิ่งใดๆตามที่ต้องการได้ ถ้าหากมองภาวะความเป็นส่วนตัวในแง่ของ การแยกตัวออกไปนั้น แสดงว่าคนเราต้องการที่จะไปสร้างความเป็นส่วนตัว โดยแยกตัวออกจากสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงหรือให้ตนเองได้ปลดปล่อย ระบายความรู้สึกต่อพื้นที่ความเป็นส่วนตัวของตนเองได้อย่างเต็มที่ นั่นก็คือการไปหาพื้นที่ที่ใหม่ให้กับตนเอง หรือพื้นที่ที่แสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้กับตนเองได้

2.1.3 พื้นที่ชนิดพิเศษ (Heterotopia)

พื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ Heterotopia (อ้างถึงในไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร, 2545: หน้า 196-197) โดยรากศัพท์แล้ว คำว่า “Heterotopia” มาจากเรื่องของการศึกษาด้านสรีรวิทยา ที่มีความหมายถึงส่วนต่างๆของร่างกายมนุษย์ที่ไม่สมประกอบ นั่นคือ ขาด เกิน ผิดที่ ผิดฝาผิดตัว ซึ่งในทฤษฎีของฟูโกต์ที่มีต่อพื้นที่ชนิดพิเศษนี้ เห็นว่า “ในทุกสังคมจะมีพื้นที่แบบหนึ่งที่ไม่ค่อยสำคัญ หรือไม่ค่อยได้รับความสนใจจากสังคม เป็นพื้นที่ของผู้อื่น/ความเป็นอื่น เป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อย

มีการพูดถึง เป็นพื้นที่ของความขัดแย้ง หรือ ไม่ก็เป็นพื้นที่ที่เกิดจากความขัดแย้งต่างมารวมอยู่ด้วยกัน

นอกจากนี้ มิเชล ฟูโก ได้มองว่า พื้นที่ชนิดพิเศษเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ชนิดอื่นๆ และการเข้าไปมีความสัมพันธ์ของพื้นที่ชนิดนี้กับพื้นที่ชนิดอื่น ๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการสงสัย การสร้างความมั่นคง หรือ ไม่ก็สลายความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมลง เป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่อื่นๆ เข้าด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันก็ขัดแย้งกับบรรดาพื้นที่เหล่านี้ด้วยเช่นกัน

ซึ่งพื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ Heterotopia นี้ สามารถจำแนกพื้นที่ออกเป็น 2 ชนิด (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: หน้า 199) คือ

ก. พื้นที่ในอุดมคติ (The Utopias) เป็นพื้นที่ในจินตนาการ ที่อาจเชื่อมโยงหรือขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม โดยเป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (The Unreal Spaces)

ข. พื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopias) เป็นพื้นที่อีกชนิด/อีกแบบ (Other Spaces) ที่แตกต่างไปจากพื้นที่จริง หรือพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้น โดยเป็นพื้นที่เชื่อมโยง สะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติและพื้นที่จริง (Real Spaces) ด้วยเหตุนี้ พื้นที่พิเศษจึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริงและมิติของพื้นที่ในอุดมคติรวมอยู่ด้วยกัน ฉะนั้น พื้นที่ชนิดนี้จึงเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่น อันได้แก่ สุสาน โบสถ์ โรงละคร บ้านพักคนชรา ค่ายทหาร คุก และช่องนางโลม เป็นต้น โดยพื้นที่ชนิดนี้มีอยู่มากมายในสังคม แต่ไม่มีใครเข้าใจถึงความเป็นพื้นที่แบบพิเศษนี้

ซึ่งพื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ Heterotopia มีอยู่มากมายหลายรูปแบบ โดยสามารถสรุปหลักการสำคัญของพื้นที่ชนิดนี้ ได้ 6 ประการ (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: หน้า 200-204) ดังนี้

ประการแรก พื้นที่ชนิดนี้มีอยู่ในทุกสังคม ทุกวัฒนธรรมในโลกของเรา เพียงแต่ว่าในแต่ละสังคมแต่ละยุคสมัย ต่างมีวิธีการเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดพิเศษนี้แตกต่างกันออกไป เช่น ในสังคมโบราณ พื้นที่พิเศษชนิดนี้เป็นพื้นที่ที่สงวนไว้สำหรับคนที่เผชิญกับภาวะวิกฤตการณ์ในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต (Crisis Heterotopias) เช่น สถานที่สำหรับผู้หญิงในภาวะที่มีประจำเดือน ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ หรือคนชรา เป็นต้น ซึ่งในยุคสมัยปัจจุบัน ฟูโกเห็นว่า ได้มีพื้นที่พิเศษชนิดใหม่เกิดขึ้น เป็นพื้นที่

พิเศษที่จัดไว้เฉพาะสำหรับผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหักเหไปจากมาตรฐานหลักของสังคม (The Heterotopia of Deviation) เช่น โรงพยาบาลคนบ้า ลูก บ้านพักคนชรา เป็นต้น

ประการที่สอง ในแต่ละสังคมสามารถสร้าง/กำหนดบทบาท หน้าที่ให้กับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันออกไป เช่น พื้นที่ที่เรียกว่า “สุสาน” (Cemetery) ซึ่งเป็นสถานที่พิเศษที่เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดต่างๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น เมือง ชนบท หมู่บ้าน เพราะทุกครอบครัวจะต้องมีญาติอยู่ในพื้นที่ชนิดพิเศษนี้

ประการที่สาม พื้นที่ชนิดพิเศษเหล่านี้ สามารถอยู่รวมกันกับพื้นที่แบบอื่น ๆ ในสังคมได้ แม้ว่าจะขัดแย้งกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ก็ตาม ขณะเดียวกันพื้นที่พิเศษเหล่านี้ ก็จะมีหน้าที่เฉพาะของตัวเองด้วย เช่น โรงละคร หรือ โรงภาพยนตร์ เป็นพื้นที่ที่นำความขัดแย้งต่าง ๆ มาอยู่ด้วยกันในพื้นที่เดียวกันได้ หรือ สวน (The Garden) ในอารยธรรมตะวันออก ยกตัวอย่างอารยธรรมของชาวเปอร์เซีย สวนถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงสี่ด้านของโลกเข้าด้วยกัน ตามรูปแบบของสวนที่จัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สวนจึงมีความสำคัญคล้ายกับสายสะดือ ที่เชื่อมทารกกับมารดาเข้าด้วยกัน สวนซึ่งถือเป็นพื้นที่เล็ก ๆ บนโลก ขณะเดียวกันสวนเปรียบเสมือนภาพจำลองของโลกด้วย ดังนั้นสวนจึงถือว่าเป็นพื้นที่พิเศษอีกชนิดหนึ่ง

ประการที่สี่ เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษที่ไม่ค่อยผูกพันกับเวลา วิธีคิดเกี่ยวกับเวลาแบบที่เป็นอยู่ที่แยกอดีต ปัจจุบัน และอนาคตออกจากกัน แต่มีระบบเวลาของตัวเอง (Heterochrony) เช่น สุสาน ในฐานะที่เป็นพื้นที่ชนิดพิเศษแบบหนึ่ง ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนตายกับคนเป็นเข้าด้วยกัน เป็นต้น

ประการที่ห้า พื้นที่แบบพิเศษนี้จะทำงานภายใต้ระบบเปิดและปิดไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ มีทั้งพื้นที่หรือสถานที่สาธารณะ ที่ใคร ๆ จะเข้าไปก็ได้ ขณะเดียวกันก็มีพื้นที่ปิดที่เข้าได้เฉพาะคนบางกลุ่ม อย่างค่ายทหารหรือคุก แต่เป็นพื้นที่ที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างสองสิ่งนี้ คือการที่จะเข้าไปได้ ต้องได้รับอนุญาตในระดับหนึ่ง เช่น ต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาด อย่างกรณีของฮาเร็มของชาวมุสลิม แต่มีพื้นที่พิเศษบางประเภทที่เราได้เข้าไปจริง แต่การเข้าไปของเราก็ไม่สามารถทำให้เราเข้าถึงพื้นที่นั้น ๆ ได้จริง โดยฟุโกได้ยกตัวอย่างของพื้นที่ในบ้าน เช่น ห้องน้ำ ห้องครัว หรือห้องรับแขก แม้เราจะเข้าไปได้ แต่ก็เข้าไปในฐานะของแขก หรือผู้มาเยือนเท่านั้น หรือในกรณีของโรงแรมมานูรีนในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงสาวแอบไปหาความสุขกัน เป็นสถานที่ที่ช่วย

ปิดบังการกระทำไม่ให้คนภายนอกเห็น ขณะเดียวกันก็เปิดให้คนทั่วไปเข้าไปใช้บริการได้ คือ เป็นพื้นที่ทั้งเปิด และปิดไปพร้อม ๆ กัน

ประการที่หก พื้นที่พิเศษเหล่านี้ ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดอื่น ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน โดยเป็นทั้งการทำหน้าที่ในการที่จะสร้างพื้นที่บางชนิดขึ้นมา ขณะเดียวกันก็สร้างพื้นที่จริงขึ้นมาพร้อมกันด้วย เช่น อาณานิคม เป็นการจัดการพื้นที่ให้ดูเหมือนเป็นประเทศของเจ้าอาณานิคม แต่โดยแท้จริงแล้วก็ไม่ใช่ประเทศเจ้าอาณานิคม เป็นต้น

พื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ Heterotopias เป็นพื้นที่ที่อยู่ได้หลายมิติ โดยเป็นทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่ในอุดมคติ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นได้ทั้งพื้นที่ (Space) สถานที่ (Place) ที่ตั้ง (Site) และเป็นตัวเชื่อมความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน ผ่านการทำหน้าที่ในการสร้างจินตนาการ เพื่อเปิดให้เห็นถึงพื้นที่จริงแบบต่าง ๆ ในสังคม และทำหน้าที่สร้างพื้นที่แบบอื่น ๆ ขึ้นมาด้วย โดยการปรากฏตัวของพื้นที่ชนิดพิเศษนี้ จึงเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่ เพราะการปรากฏตัวของพื้นที่พิเศษนี้เท่ากับเป็นการจัดลำดับความสำคัญ จัดระบบระเบียบชุดใหม่ พร้อมกับการปลดปล่อย ย่อยสลาย สั่นคลอนบรรดาระบบระเบียบที่เกี่ยวกับพื้นที่ที่ดำรงอยู่เดิมลงด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในเรื่องของพื้นที่ (Space) นั้น มีความหลากหลายในการจำกัดความ ซึ่งแล้วแต่ว่าจะมองในมุมมองใด เพราะในแต่ละสังคมมีการใช้พื้นที่ รวมไปถึงการเข้าถึงพื้นที่ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีข้อจำกัด หรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้ความเป็นส่วนตัวต่อการใช้พื้นที่ สาธารณะย่อมต้องมีเงื่อนไข และส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกที่แตกต่างกัน

2.1.4 พื้นที่เสมือนจริง (Cyberspace)

ไซเบอร์สเปซ เป็นพื้นที่สาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง ในยุคของการสื่อสารเสมือนจริง (Virtual Communication) โดยมีสื่อคอมพิวเตอร์เข้ามาเป็นสื่อกลาง การเริ่มต้นของพื้นที่นี้เริ่มมาจากการเกิดเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) เมื่อปี ค.ศ.1969 โดยพัฒนามาจาก APRANET (Advanced Projects Research Agency Network) ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารข้อมูลทางการทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ในการป้องกันประเทศของสหรัฐอเมริกาจากการโจมตีของรัสเซีย ในช่วงสงครามเย็น การส่งถ่ายข้อมูลต้องเป็นไปอย่างมีระบบ ดังนั้นในเวลาต่อมาอินเทอร์เน็ตได้กลายมาเป็นเครือข่ายหลักในการ

ติดต่อกันของกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ กับมหาวิทยาลัยในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย และเมื่อได้รับความนิยมนมากขึ้น จึงแยกตัวเป็นเครือข่ายย่อย ชื่อว่า Milnet (Military Network) ที่เชื่อมต่อกับเครือข่าย APRANET ด้วย โดยใช้มาตรฐานการตอบโต้แบบ Protocol ที่เรียกว่า TCP/IP (Transmission Control Protocol) ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นที่รู้จักกันในชื่อ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีการเชื่อมต่อและส่งถ่ายข้อมูลดิจิทัลที่ใหญ่ที่สุดในโลกปัจจุบัน

หลังจากนั้น อินเทอร์เน็ต ก็ได้รับการเรียกขานจากผู้คนด้วยชื่อใหม่ว่า ไซเบอร์สเปซ (Cyberspace) ตามที่ William Gibson นักประพันธ์นิยายวิทยาศาสตร์ชื่อดังแห่งยุคหลังสมัยใหม่ ได้ตั้งชื่ออินเทอร์เน็ตไว้ในนวนิยายวิทยาศาสตร์ของตนเรื่อง Neuromancer และไซเบอร์สเปซ ก็ได้รับการมองจากนักวิชาการว่าเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่สามารถเข้าถึงได้ แต่ไม่อาจบอกได้ชัดเจนว่ามันตั้งอยู่ที่แห่งใด (Kevin Robbins, 1996)

“Cyberspace is like Oz - It is , we get there , but it has no location” - อ้อซ คือสถานที่ในวรรณกรรมอมตะเรื่อง The wizard of Oz ตัวเอกของเรื่องได้พลัดหลงเข้าไปในดินแดนมหัศจรรย์ที่ไม่รู้ว่าตั้งอยู่ที่ไหน (Nicole Stenger, Cyberspace: First step, p.53)

เมื่อเกิดพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ที่เรียกว่า ไซเบอร์สเปซ ขึ้นมา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไร้ขอบเขต ไม่มีพรมแดนแน่ชัดว่าอยู่ที่ใด ทำให้การที่จะไปแสดงออกหรือกระทำการบางอย่าง ตามความต้องการของตนเองจึงเป็นเรื่องง่าย Sara Kiesler, et al. (1984) กล่าวว่า การสื่อสารบนพื้นที่ไซเบอร์สเปซ เอื้อให้ผู้คนทั้งหลายมีโอกาสสร้างตัวตนในแบบที่อยากจะเป็นได้ในโลกเสมือนจริง เพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีข้อจำกัดใด ๆ ผู้ใช้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม ไม่ต้องเผชิญหน้าโดยตรงกับบุคคลอื่น สามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่างอิสระ ดังนั้นผู้คนจึงต้องการที่จะเข้าไปสร้างตัวตนให้กับตนเองในพื้นที่นี้

จากแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่สาธารณะ ในบริบทของส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซได้ คือ พื้นที่ตั้งแต่อดีตมีความเชื่อในเรื่องของการแยกพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนชัดเจน ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ การข้ามผ่านจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งได้นั้น ต้องมีการเปลี่ยนตนเอง หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เข้ากับพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งเหมือนกับ ส้วม ที่ถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัว การเข้าไปใช้พื้นที่แห่งนี้ ต้องรู้จักปฏิบัติตามกฎระเบียบในการใช้ เช่น ต้องรู้จักรักษาความสะอาดในการใช้ส้วมสาธารณะ หรือห้ามทิ้งกระดาษชำระลงในโถส้วม เป็นต้น

เมื่อความคิดเรื่องพื้นที่เปลี่ยนไป มีการเกิดพื้นที่ในโลกเสมือน หรือไซเบอร์สเปซขึ้น ทำให้พื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ เริ่มแยกจากกัน ไม่ออก แต่คนเราก็อยังคงพยายามที่จะสร้างพื้นที่ ความเป็นส่วนตัวขึ้นเหมือนกับส้วม นั่นคือการไปเปิดพื้นที่ทางความคิดในเว็บบอร์ดบนพื้นที่เสมือนจริง (Cyberspace) เพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง

2.2 แนวคิดความเป็นตัวตน (Self)

ความเป็นตัวตน เกิดจากการขัดเกลาทางสังคม เป็นเรื่องที่ถูกกลายอมรับเอาค่านิยมของกลุ่ม ซึ่งเป็นผลจากการที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น และมีการปรับความต้องการและการกระทำของตนเองให้เข้ากับกลุ่มตามสิทธิ และหน้าที่ที่สังคมกำหนดหรือยอมรับ (อ้างถึงในพวงเพชร และคณะ, 2541)

การสร้างความเป็นตัวตนที่เกิดจากการขัดเกลาทางสังคม Charles Horton Cooley (อ้างถึงในพวงเพชรและคณะ, 2541) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน กล่าวว่า การสำนึกของตัวตนเป็นผล สะท้อนจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากการที่คนอื่นมองเราซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจ เป็นการมองตนเองโดยใช้สายตาของคนอื่นเหมือนมองตนเองจากกระจกเงา ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ความรู้สึกสำนึกถึงความมีอยู่ของตนเอง หมายถึง สำนึกได้ว่าตนนั้นดำรงอยู่ และมีความ ต้องการต่าง ๆ ของชีวิตที่แยกได้จากผู้อื่น

ความรู้สึกในการมีอยู่ของผู้อื่น หมายถึง รู้สึกได้ว่าบุคคลอื่นที่แวดล้อมตนนั้น มีความ ต้องการ มีการกระทำต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่และบทบาทของตน ซึ่งมีความต้องการหรือเกิดความ พึงพอใจ เกิดการยอมรับได้ ซึ่งเด็กจะเกิดความรู้สึกในความเป็น “ตัวตน” ขึ้นจากการเปรียบเทียบ และกระทำทางสังคมกับผู้อื่น จากการปรับความต้องการและการกระทำของตนเองให้กับสิ่งที่ ต้องการและการกระทำของผู้อื่นตามหน้าที่ของตนต่อผู้อื่นที่ตนมีความสัมพันธ์ด้วย

นอกจากนี้ George Herbert Mead (อ้างถึงในพวงเพชรและคณะ, 2541) ได้อธิบายความ เป็นตัวตน โดยเน้นกฎเกณฑ์บางอย่างที่บุคคลได้เริ่มสร้างความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง และจิตใจ

ความรู้สึกทั่ว ๆ ไป อันเป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจนสร้างความเป็นตัวตนขึ้น
สรุปได้ว่า

ก. มนุษย์เราโดยทั่วไปจะไม่มีตัวตนตั้งแต่เกิด ระบบสังคมจะเริ่มสร้างให้บุคคลเกิดความเป็นตัวตนจากวัยเด็กโดยผ่านพ่อแม่ และกลุ่มเพื่อน

ข. ความเป็นตัวตนจะเริ่มเกิดจากเด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเริ่มจากพ่อแม่ทำให้เกิดความสำนึกเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของตนเอง

ค. ในการขัดเกลาทางสังคม ปัจจัยสำคัญที่สร้างความเป็นตัวตนทางสังคม คือ “ภาษา”

ง. เมื่อทารกได้เติบโตขึ้น จะเริ่มพัฒนาความรู้สึกว่าอะไรถูกอะไรผิด จาก “บุคคลอื่น” เป็นเกณฑ์พื้นฐาน นั่นคือ บุคคลเริ่มเข้าใจว่าสังคมต้องการให้ “เขา” ปฏิบัติอย่างไร และจากผลสะท้อนที่บุคคลอื่นมีต่อตน เด็กจะเริ่มรู้จักว่าตัวของตัวคือใคร และมีเอกลักษณ์ของตัว ซึ่งในที่สุดเด็กคนนั้นก็จะถูกขัดเกลาให้เรียนรู้วัฒนธรรมสังคม

จ. ความเป็นตัวตนทางสังคม มีทั้งส่วนที่เป็น I คือลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง กับส่วนที่เป็น Me คือการยอมรับความต้องการของคนหรือกลุ่ม ในตัวของแต่ละบุคคลจึงมีทั้ง I และ Me ซึ่งทำให้บุคคลใช้ชีวิตในสังคมในฐานะเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม

ฉ. ผลกระทบจากการขัดเกลา เริ่มตั้งแต่เด็ก ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลเกิดจากประสบการณ์แต่วัยเด็ก จนสามารถรู้จักว่าตนเองเป็นใคร เพราะความเป็นตัวตนนั้นไม่ได้มีมาแต่เกิด แต่ต้องสร้างโดยผ่านทางครอบครัวเป็นแกนสำคัญ

Gordon Willard Allport (อ้างถึงในมธุรส, 2542) กล่าวว่า ตัวตนเป็นโครงสร้างทางบุคลิกภาพที่สำคัญ อยู่ในส่วนหนึ่งของการรับรู้ที่มีความแตกต่างกันประกอบไปด้วย การรับรู้สำนึกทั้งหมดและคุณค่าของ “ตัวฉัน” โดยทั่วไปแล้วตัวตนอาจจะรวมหรือไม่รวมเอาประสบการณ์ของอินทรีย์ไว้ทั้งหมด ตัวตนจึงเป็นการรับรู้ในลักษณะของกระบวนการเสมือนกับการที่บุคคลเข้าใจตัวเองว่าควรจะเป็นลักษณะอย่างไร เป็นการจินตนาการของตนเอง นอกจากตัวตนจะทำหน้าที่ในการรับรู้ว่าเขาเป็นอะไรแล้ว บุคคลจะมีการรับรู้เพิ่มเติมอีกว่าเขาควรจะเป็นอะไร อย่างไร อันเป็น

ส่วนหนึ่งของตัวตนที่เรียกว่า “ตัวตนในอุดมคติ” ส่วนประกอบของตัวตนได้รับการพัฒนามาจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

ก. ความต้องการมองในด้านบวก มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะได้รับการตอบสนองให้เกิดความพอใจจากพ่อแม่ในวัยเด็ก แต่ทุกคนเกิดมาจะมีสภาพแวดล้อม จากการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน ความต้องการนี้เป็นความต้องการในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาออกจากความสัมพันธ์ของประสบการณ์ตัวตนกับความพึงพอใจ หรือความคับข้องใจของความต้องการมองในด้านบวก จะมีแนวโน้มให้กลายเป็นบุคคลที่มีความเป็นอิสระ อันจะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาตนเองอย่างเต็มตามศักยภาพ ที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมและการพัฒนาในส่วนของตัวเอง เช่น เด็กที่พ่อแม่เปิดโอกาสให้คิดและให้ทำอย่างอิสระ พอโตมาบุคคลนั้น ๆ ก็จะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในการคิดการตัดสินใจ และมักจะมองโลกในแง่ดี

ข. เงื่อนไขของการเห็นคุณค่า จะถูกกำหนดให้เกิดขึ้นในวัยเด็ก และมีผลกระทบต่อความเป็นบุคคลที่เต็มสมบูรณ์ เนื่องจากว่าเด็กพยายามจะนำมาตรฐานจากสังคมมาเป็นเครื่องชี้วัดมากกว่าที่จะตระหนักว่าเขาต้องการจะเป็นสิ่งใด ดังนั้นเขาจึงเห็นคุณค่าของบุคคลเพียงแค่การกระทำ ความคิด และความรู้สึกที่เขาได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น เช่น ในวัยเด็กเห็นพวกผู้ใหญ่ตกปลา จึงเห็นว่ากีฬาตกปลาเป็นสิ่งที่สนุกและท้าทายสำหรับลูกผู้ชาย แต่เมื่อโตขึ้นบุคคลจะรู้ว่ามันเป็นการทรมานสัตว์อย่างหนึ่ง

ค. การมองทางบวกที่ไม่ได้วางเงื่อนไข หมายความว่า บุคคลควรจะยอมรับสิ่งที่เขาต้องการจะเป็น โดยปราศจากการมีข้อแม้ใด ๆ เช่น การที่บุคคลกับเพื่อนที่เรียนหนังสือเก่งควรจะคบที่ตัวตนอุปนิสัยของเขาอย่างแท้จริง ไม่ใช่คบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ หรือโอกาสในผลความสำเร็จที่จะมามีส่วนเกี่ยวกับตน

ง. ประสบการณ์ที่ถูกคุกคามและกระบวนการปกป้องตนเอง การถูกคุกคามจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลจู่ระหว่างตัวตนของเขา กับประสบการณ์ที่เป็นจริง ประสบการณ์ที่ไม่ทับกันสนิทในส่วนของตัวตน จะรับรู้ในลักษณะของการถูกคุกคาม จากการที่ไม่ทับกันสนิทระหว่างตัวตนกับประสบการณ์นี้ จะไม่รับรู้อยู่ในส่วนของจิตรู้สำนึก และนำมาซึ่งความวิตกกังวล การทำลายระบบบุคลิกภาพนี้จึงทำให้ความรู้สึกคุกคามเกิดขึ้นพร้อมทั้งมีการตอบสนองในลักษณะปกป้องตนเองเกิดขึ้น เพื่อให้รอดพ้นจากประสบการณ์ที่ถูกคุกคามเช่น บุคคลซึ่งเคยถูกสุนัขกัด ที่สถานที่แห่ง

หนึ่ง เมื่อจะต้องกลับไปหรือเพียงแค่ผ่านสถานที่นั้น บุคคลจะรู้สึกถึงความหวาดกลัวต่อสุนัขนั้น จึงต้องเอาไม้หรืออุปกรณ์เพื่อป้องกันตัวไม่ให้เกิดช้ำรอยเหตุการณ์อีก

จ. กลไกการป้องกันทางจิต กลไกการป้องกันทางจิตพื้นฐานมี 2 ประการได้แก่ การรับรู้ การบิดเบือน และการปฏิเสธการรับรู้ การบิดเบือนนั้นจะทำงานก็ต่อเมื่อประสบการณ์ที่ไม่ชอบกัน เข้าไปสู่การรู้สำนึก แต่จะเป็นรูปแบบที่ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงของการจินตนาการตนเองในปัจจุบันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้บุคคลจะนิยมใช้กลไกหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง สำหรับในส่วนของ การปฏิเสธนั้น บุคคลจะปกป้องความมั่นคงของโครงสร้างตนเอง โดยการหลีกเลี่ยงการจดจำ ประสบการณ์ที่ถูกคุกคามในส่วนของจิตสำนึก ดังนั้นจึงเพิกเฉยต่อประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ลงรอยหรือขัดกับตัวตนของเขาเช่น วัยเด็กเคยจมน้ำ ทำให้เมื่อโตขึ้น เวลาไปทำกิจกรรมอะไรก็ตาม ที่เกี่ยวกับน้ำหรือต้องมีการลงน้ำ บุคคลจะรู้สึกได้ถึงความหวาดกลัวต่อเหตุการณ์และพยายามที่จะหลีกเลี่ยงต่อการทำกิจกรรมนั้น ๆ

เมื่อตัวตนที่เกิดขึ้นมีทั้งตัวตนจริง และตัวตนที่สร้างขึ้นทำให้ Karen Danielson Horny (อ้างถึงในศรีเรือน แก้วกัจจาล, 2536) อธิบายว่า คนทั่วไปมีภาวะของ “ตน” อยู่ 2 อย่างคือ “ตนจริง” (Real Self) กับ “ตนในอุดมคติ” (Idealized Self)

ตนจริง คือสภาพเกี่ยวกับตัวเอง ข้อดีข้อเสีย จุดด้อยจุดเด่น ความสามารถ ความถนัด ฯลฯ ตามที่เป็นจริง

ตนในอุดมคติ คือสภาพที่ใฝ่ฝันว่าอยากมีอยากเป็นอย่างใด เช่น อยากเป็นคนสวย อยากเป็นคนเด่น อยากมีทรัพย์สินร่ำรวย ฯลฯ

ถ้าตนในอุดมคติที่วาดภาพไว้ต่างกับตนจริงมาก ก็ทำให้ผู้นั้นบังเกิดความกังวลใจ ความคับข้องใจ และความเครียด เกิดความรู้สึกว่าตัวเองพบความล้มเหลวในชีวิต เป็นบุคคลไร้ค่า ในเวลาเดียวกันก็ไม่กล้ารับความเป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง ทำให้หมดความเชื่อมั่นในตัวเอง

และ Carl Rogers (อ้างถึงในศรีเรือน แก้วกัจจาล, 2536) ได้กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีตัวตน 3 แบบ ได้แก่

ก. ตนที่ตนมองเห็น คือภาพของตนที่เห็นเองว่าตนเป็นคนอย่างไร คือใคร มีความรู้ความสามารถลักษณะเฉพาะตนอย่างไร เช่น คนสวย คนเก่ง คนร่ำรวย ฯลฯ โดยทั่วไปคนเรารับรู้

มองเห็นตนเองหลายแง่หลายมุม อาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริงหรือภาพที่คนอื่นเห็น เช่น คนที่ชอบเอา
รัดเอาเปรียบผู้อื่นอาจไม่เคยนึกเลยว่าตนเองเป็นบุคคลประเภทนั้น

ข. คนตามที่เป็นจริง คือ ลักษณะตัวตนที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง บ่อยครั้งที่ตนเองไม่เห็น
ข้อเท็จจริงของตนเพราะเป็นกรณีที่ทำให้รู้สึกเสียใจ เศร้าใจ ไม่เทียบหน้าเทียบตากับบุคคลอื่น ๆ
รู้สึกผิดเป็นบาป ฯลฯ

ค. คนตามอุดมคติ คือ ตัวตนที่อยากมีอยากเป็น แต่ยังไม่เป็นในสภาวะปัจจุบัน เช่น
นาย กเป็นคนขี้บรรับจ้าง แต่นึกฝันอยากจะเป็นเศรษฐีมีคนขับรถให้หนึ่ง

Browfain (อ้างถึงในวิเศษฐ์ศักดิ์, 2542) กล่าวว่า ตัวตนประกอบด้วยความเข้าใจหรือ
ภาพพจน์ที่เรามีต่อสภาวะทางกาย และสภาวะทางจิตใจของตนเอง ภาพพจน์ที่มีต่อสภาวะทางกาย
ประกอบด้วยความรู้สึกเข้าใจเกี่ยวกับเราเองในแง่ที่เกิดจากการได้เห็น ได้รับรู้ และได้ประเมินค่ารูป
กายของตนว่าสวย หรือขี้ริ้วขี้เหร่อย่างไร รวมทั้งการประเมินค่าส่วนต่าง ๆ ทุกอย่างของร่างกาย
ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เราแสดงออก ส่วนภาพพจน์ที่เรามีต่อสภาวะทางจิต
ของตนเองนั้นคลุมถึงลักษณะต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเรา เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต
ความรู้สึกเป็นอิสระหรือความรู้สึกสิ้นหวังที่เราสร้างขึ้นจิตใจของเรา เป็นต้น

และในการศึกษาของ Sigmund Freud นักจิตวิทยาชาวออสเตรีย ได้นำเสนอทฤษฎี
จิตวิเคราะห์เกี่ยวกับการรับรู้ กระบวนการคิด และระดับโครงสร้างของจิตใจ ตลอดจนกลไกในการ
ป้องกันตัวไว้ดังนี้

ก. ระดับการรับรู้จิตใจ แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

ก.1 จิตสำนึก (The Conscious) เป็นส่วนของจิตใจที่คนเรารู้สึกนึกคิดอยู่ใน
แต่ละขณะ

ก.2 จิตก่อนสำนึก (The Preconscious) เป็นส่วนของจิตใจที่ตามปกติแล้วเรา
ไม่ได้ตระหนักถึง แต่หากใช้ความตั้งใจก็จะขึ้นมาสู่จิตสำนึกได้ เช่น การพยายามนึกถึงเหตุการณ์
บางอย่างในอดีต

ก.3 จิตไร้สำนึก (The Unconscious) เป็นความรู้สึกนึกคิดหรือความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ตามปกติไม่อาจขึ้นมาในระดับจิตสำนึกได้ อาจแสดงออกมาในความฝัน หรือแสดงเป็นอาการต่าง ๆ ของผู้ป่วย ซึ่งจะเบี่ยงเบนไปจากความคิดหรือความต้องการดั้งเดิม

ข. ระดับกระบวนการคิด แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

ข.1 Secondary Process เป็นกระบวนการคิดที่เราคุ้นเคยและใช้กันอยู่ ในระดับจิตสำนึกและจิตก่อนสำนึกมีกระบวนการคิดเช่นนี้ เป็นการศึกษาที่ยึดเหตุผล มองสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง (Reality Principle) เช่น คนเราบางครั้ง ผิดหวังและบางครั้งก็มีสมหวัง หรือสิ่งที่ต้องการบางอย่างอาจต้องรอคอยบ้าง

ข.2 Primary Process เป็นกระบวนการคิดในระดับจิตไร้สำนึก วิธีคิดเป็นแบบเด็ก ๆ ไม่เป็นเหตุเป็นผล ไม่สนใจเรื่องเวลาหรือสถานที่ สิ่งที่ต้องการคือความสุข ความสมหวัง ซึ่งหากต้องการก็จะต้องได้รับการตอบสนองทันทีจึงจะพอใจโดยไม่คำนึงว่าผลตามมาเป็นอย่างไร (Pleasure Principle) เช่น ความฝัน ซึ่งเหตุการณ์ทุกอย่างสามารถเกิดขึ้นได้ สิ่งที่อยู่คนละมิติ คนละเวลากัน สามารถมาอยู่ด้วยกันได้ หากนึกถึงอะไรก็จะได้สิ่งนั้น

ค. โครงสร้างของจิตใจ แบ่งหน้าที่เป็น 3 ส่วน ได้แก่

ค.1 Id เป็นส่วนที่อยู่ในจิตไร้สำนึกเท่านั้น เป็นแรงผลักดันดั้งเดิมของเรา แบ่งออกเป็น แรงผลักดันทางเพศ (Libidinal Drive) และแรงผลักดันทางความก้าวร้าว (Aggressive Drive) การแสดงออกของ Id เป็นไปตาม Primary Process และ Pleasure Principle

ค.2 Ego เป็นส่วนที่ทำหน้าที่อยู่ทั้ง 3 ระดับของจิตใจ โดยจะควบคุม บริหารจัดการต่อแรงผลักดันต่าง ๆ ที่มาปฏิบัติสัมพันธ์กัน ทำหน้าที่ประนีประนอมระหว่างแรงผลักดันจาก Id กับระเบียบหรือข้อจำกัดจากสภาพความเป็นจริงภายนอก และแรงต่อต้านจาก Super Ego โดยการทำหน้าที่เป็นไปตาม Secondary Process และ Reality Principle

ค.3 Super Ego เป็นส่วนของจิตใจที่พัฒนาขึ้นมาในระยะ Edipal แบ่งออกเป็น Conscience หรือมโนธรรมซึ่งทำหน้าที่คอยตัดสินความคิด การกระทำว่าถูกหรือผิด และ Ego Ideal ซึ่งเป็นส่วนของบุคคลในอุดมคติที่เราอยากเป็นหรืออยากเอาแบบอย่าง

ง. กลไกในการป้องกันตัว (Defense Mechanism)

กลไกในการป้องกันตัว เปรียบเสมือนเครื่องมือในการบิดเบือนหรือหนีจากความจริงที่สร้างความไม่สบายใจหรือทุกข์ใจ ซึ่ง Freud และ บุตรี Anna Freud ได้แบ่งประเภทกลไกในการป้องกันตัว ดังนี้

ง.1 การเก็บกด (Repression) หมายถึง การเก็บกดความรู้สึกไม่สบายใจ หรือความรู้สึกผิดหวัง ความคับข้องใจไว้ในจิตไร้สำนึก จนกระทั่งลืม กลไกการป้องกันตัวประเภทนี้มีอันตราย เพราะถ้าเก็บกดความรู้สึกไว้มากจะมีความวิตกกังวลใจมาก และอาจทำให้เป็นโรคประสาทได้

ง.2 การป้ายความผิดให้แก่ผู้อื่น (Projection) หมายถึง การลดความวิตกกังวล โดยการป้ายความผิดให้แก่ผู้อื่น

ง.3 การหาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง (Rationalization) หมายถึงการปรับตัวโดยหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง โดยให้คำอธิบายที่เป็นที่ยอมรับสำหรับคนอื่น เช่น พ่อแม่ที่มีลูกมักจะทำบอว่าการดีเพื่อเด็ก เพราะเด็กต้องการการทำโทษเป็นบางครั้งจะได้เป็นคนดี พ่อแม่จะไม่ยอมรับว่าดีเพราะโกรธลูก

ง.4 การถดถอย (Regression) หมายถึง การหนีกลับไปอยู่สภาพอดีตที่เคยทำให้ตนมีความสุข

ง.5 การแสดงปฏิกิริยาตรงข้ามกับ ความปรารถนาที่แท้จริง (Reaction Formation) หมายถึง กลไกการป้องกันตน โดยการทุ่มเทในการแสดงพฤติกรรมตรงข้ามกับความรู้สึกของตนเอง ที่ตนเองคิดว่าเป็นสิ่งที่สังคมอาจจะไม่ยอมรับ

ง.6 การสร้างวิมานในอากาศ หรือการฝันกลางวัน (Fantasy หรือ Day Dreaming) กลไกการป้องกันตัวประเภทนี้ เป็นการสร้างจินตนาการหรือมโนภาพเกี่ยวกับสิ่งที่ตนมีความต้องการ แต่เป็นไปได้ ฉะนั้นจึงคิดฝัน หรือสร้างวิมานในอากาศขึ้นเพื่อสนองความต้องการชั่วขณะหนึ่ง

ง.7 การแยกตัว (Isolation) หมายถึง การแยกตัวให้พ้นจากสถานการณ์ที่นำความคับข้องใจมาให้ โดยการแยกคนออกไปอยู่ตามลำพัง

ง.8 การหาสิ่งมาแทนที่ (Displacement) เป็นการระบายความโกรธหรือความคับข้องใจต่อคนหรือสิ่งของที่ไม่ได้ เป็นต้น เหตุของความคับข้องใจ เป็นต้นว่า บุคคลที่ถูกนายข่มขู่หรือทำให้คับข้องใจ เมื่อกลับมาบ้านอาจจะใช้ ภรรยาหรือลูก ๆ เป็นแพะรับบาป

ง.9 การเลียนแบบ (Identification) หมายถึง การปรับตัวโดยการเลียนแบบบุคคลที่ตนนิยมยกย่อง การเลียนแบบนอกจากจะเปลี่ยนพฤติกรรม ให้เหมือนบุคคลที่ตนเลียนแบบ แม้ยังจะยึดถือค่านิยมและมีความรู้สึกร่วมกับผู้ที่เราเลียนแบบ ในความสำเร็จหรือความล้มเหลวของบุคคลนั้น การเลียนแบบไม่จำเป็นต้องเลียนแบบจากบุคคลจริง ๆ แต่อาจจะเลียนแบบจากตัวเอกในละคร โทรทัศน์ ภาพยนตร์ โดยมีความรู้สึกร่วมกับผู้แสดง เมื่อประสบความสำเร็จ ความ โศกเศร้า เสียใจ หรือเมื่อมีความสุขก็พลอยเป็นสุขไปด้วย

จากแนวคิดเรื่องความเป็นตัวตนที่กล่าวมานั้น สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ตัวข้อความ (Text) ที่เกิดขึ้น ในส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดได้คือ ลักษณะของข้อความที่แสดงออกมาสามารถ สื่อให้เห็นความเป็นตัวตนว่า ข้อความที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ มีลักษณะของจิตใต้สำนึกในการแสดงออกที่แตกต่างกัน ตลอดจนการเข้าถึงพื้นที่ในการแสดงความเป็นตัวตน

2.2.1 อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity)

เมื่อบุคคลสามารถตระหนักถึงความเป็นตัวตน รู้สึกนึกคิดต่อลักษณะที่ตนเองเป็นอยู่ ว่า “ฉันคือใคร” โดยเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น ซึ่งผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น ทำให้ลักษณะที่เกิดขึ้นกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของคน ๆ นั้น

กรพินธุ์ จารูวร (2541) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า อัตลักษณ์ของบุคคลหนึ่ง ๆ เป็นการมองตนเอง เพื่อตอบคำถามว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร” โดยที่ลักษณะนั้นดำรงอยู่ในตนเองอย่างต่อเนื่อง เมื่อสามารถพัฒนาเอกลักษณ์ผ่านวิกฤตการณ์แต่ละขั้นได้เรียบร้อยแล้ว บุคคลก็จะมีภาพอัตลักษณ์ในตนเองที่สมบูรณ์และสามารถปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานของสังคมที่อาศัยอยู่ได้ต่อไป อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว สามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมที่บุคคล เผชิญอยู่

อัตลักษณ์ส่วนบุคคล จะเป็นอัตลักษณ์ที่ใช้ในการแสดงตัวตน โดยที่สังคมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อนความเป็นสามีภรรยา ภาษาสัญลักษณ์และการสร้างภาพแทนความจริง เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นว่าเรามีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคนและการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่น

อัตลักษณ์จะมีความแตกต่างกับบุคลิกภาพ คือ อัตลักษณ์ จะมีความเกี่ยวข้องกับการตื่นตัว (Active) บางอย่างในตัวของเรา เช่นเราเลือกที่จะแสดงตัวตนกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางครั้งเราอาจมีตัวเลือกมากกว่าคนอื่น และอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นของเรา ส่วนบุคลิกภาพอธิบายลักษณะต่าง ๆ ที่บุคคลทั่วไปน่าจะมี เช่น การเข้าสังคมเก่งหรืออาจเป็นคุณลักษณะภายใน แต่อัตลักษณ์ต้องการพื้นฐานบางอย่าง อาจถูกจัดประเภทด้วยการมีลักษณะบุคลิกภาพ แต่เราต้องแสดงตนเอง (นั่นคือการยอมรับอย่างตั้งใจ) กับอัตลักษณ์ความสำคัญของการแสดงตัวตน (Marking oneself) คือการมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างกับอีกกลุ่มอื่น (อ้างถึงในกรพินธุ์ จารูวร, 2541: หน้า 124)

ดังนั้นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตน ก็จะส่งผลต่อการเกิดอัตลักษณ์ส่วนบุคคลในการสื่อผ่านข้อความทั้งในบริบทของส้วมสาธารณะและเว็บบอร์ด ทั้งนี้จะทำให้ทราบว่าคุณลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่ต้องการแสดงออกต่อพื้นที่นั้นเป็นอย่างไร

2.3 แนวคิดทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality)

คำว่า “Personality” มีที่มาจากคำศัพท์ภาษาละตินว่า “Persona” หมายถึง “หน้ากาก” ที่บุคคลในยุคกรีกโบราณใช้สวมใส่ในการแสดงละครเวทีตามบทบาทสมมุติที่ได้รับ โดยผู้แสดงที่สวมหน้ากากเหล่านี้จะมีการซ่อนตัวตนที่แท้จริง หรือเอกลักษณ์ของตนเองไว้ไม่แสดงออก ดังนั้นบทบาทที่แสดงออกมาจึงเป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการ และการยอมรับจากสังคมหรือผู้ชมเป็นหลัก (อ้างถึงในมธุรส สว่างบำรุง, 2542: หน้า 305)

แสวงสุริย์ สำอางกุล (2539) ได้ให้ความหมายว่า ภาพที่เป็นแบบแผนของลักษณะบุคคลหนึ่งอันเป็นผลรวมจากการทำงานของทั้งระบบร่างกาย และระบบจิตของคนนั้น ทำให้เขามีแนวโน้มที่จะแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อมตามลักษณะส่วนตัว ได้อย่างสม่ำเสมอถ้าเขาได้รับอิสรภาพรวมทั้งลักษณะที่ไม่แสดงออกอย่างง่าย ๆ ด้วย

ซึ่ง Fonagy & Higgitt (1984) ได้ศึกษาพบว่า “บุคลิกภาพ เป็นความสัมพันธ์ที่มีความคงที่ของลักษณะพฤติกรรมของบุคคล ที่แสดงออกมาทำให้เราสามารถแยกแยะลักษณะของแต่ละบุคคลได้อย่างชัดเจน” และยังรวมไปถึงโครงสร้างลักษณะพฤติกรรมทางด้านอุปนิสัยภายใน ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ และเป็นตัวคนที่สมบูรณ์ของบุคคลทั้งหมด

Hjelle & Ziegler (1981) ได้แบ่งความหมายของบุคลิกภาพ เป็นหมวดหมู่ดังนี้

ก. บุคลิกภาพเป็นชนิดของสมมุติฐาน โครงสร้างของพฤติกรรม ที่มีการจัดระเบียบ และเป็นองค์รวมของบุคลิกภาพ หรืออีกนัยหนึ่งบุคลิกภาพอาจจะเป็นนามธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานจากการสังเกตพฤติกรรมของบุคคล

ข. บุคลิกภาพเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง ความแตกต่างของแต่ละบุคคล อันเป็นผลรวมของแต่ละบุคคลที่สามารถชี้ได้อย่างชัดเจน

ค. บุคลิกภาพเน้นให้เห็นถึง ความสำคัญของบุคคลในรูปแบบของ ภูมิหลังพัฒนาการ หรือสิ่งที่ประจักษ์แก่สายตา โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องต่อบุคคล ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกอันประกอบไปด้วย กระบวนการทางชีววิทยาประสบการณ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบุคลิกภาพมีความหลากหลายต่อการให้ความหมาย ตามแนวทางการศึกษาของแต่ละบุคคล Gordon W. Allport (1937) จึงได้ทำการศึกษาเรื่องคำจำกัดความของบุคลิกภาพที่เขียนโดยนักทฤษฎีมากมาย พบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

ก. เน้นความเป็นเอกลักษณ์ของบุคคล (Distinctiveness) กลุ่มนี้มองบุคลิกภาพว่ามีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นอย่างอุปนิสัย ค่านิยม ทักษะ

ข. เน้นการมองบุคลิกภาพในลักษณะของการเป็นหมู่ (Arrangement) หรือกลุ่มคล้าย ๆ กับการแบ่งออกตามอุปนิสัย หรือลักษณะประจำตัว (Traits)

ค. ประเภทที่มองบุคลิกภาพในแง่ของการปรับตัว (Adjustment) ต่อสิ่งแวดล้อมนอกกลุ่มนี้มองบุคลิกภาพว่า นอกจากจะเป็นการแสวงหาเอกลักษณ์ของบุคคลแล้ว ในเวลาเดียวกัน ก็จะพยายามปรับตัวเข้ากับสังคมโลกภายนอกด้วย

ง. ประเภทเน้นการจัดบุคลิกภาพออกตามพัฒนาการเป็นลำดับขั้น (Hierarchical) กลุ่มนี้จะจัดแบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพออกเป็นขั้นตอนตามการเจริญเติบโตของบุคคล เช่น ระยะเวลาไหนควรมีพัฒนาการอย่างไร

จ. ให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพในแง่สรีรชีววิทยา (Biophysical) กลุ่มนี้อธิบายลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลโดยประเมินจากรูปร่างหน้าตา โดยมีหลักการว่าเราสามารถทำนายบุคลิกภาพของมนุษย์ได้จากการเห็นเพียงรูปร่างหน้าตาของเขา

ฉ. ประเภทจีปาละ (Omnibus) จะบรรยายบุคลิกภาพอย่างละเอียดทุกแง่มุม โดยระบุคุณสมบัติของบุคคลว่ามีอะไรบ้าง ในลักษณะนี้บุคลิกภาพจะเป็นการระบุคุณสมบัติทุกอย่างที่มีกับบุคคลนั้น

เมื่อความเป็นบุคลิกภาพ (Personality) แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะในแต่ละบุคคลหรือความเป็นส่วนตัวที่แสดงออกนั้น เป็นผลที่เกิดมาจากพฤติกรรมต่าง ๆ ส่วนหนึ่งมาจาก “อารมณ์” (ระบบจิตใจและร่างกาย) จึงทำให้บุคคลมีการแสดงออกต่อเหตุการณ์หรือสภาวะต่าง ๆ ที่หลากหลาย

2.3.1 การแสดงออก (Expression)

การแสดงออก เป็นการแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของคน หรือบุคคลนั้น ๆ เพราะความสามารถของแต่ละคน จะแสดงออกมาไม่เหมือนกัน ซึ่ง Carl G. Jung (1939) ได้แบ่งการแสดงออกเป็น 3 พวกหลัก ๆ คือ

ก. Introvert Personality

หมายถึง คนที่เก็บกดไม่ชอบแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกิริยาท่าทาง ความคล่องตัวในการกระทำหรือการพูดก็ตาม คนประเภทนี้ จะมีลักษณะขี้อาย แสดงออกช้า คิดช้า ส่วนดีของกลุ่มนี้คือ มีลักษณะเยือกเย็น เรียบร้อย หรือบางที่เรียกว่า Wall Flower เป็นลักษณะของคนที่ไม่คิด ไกล คิดลึก และมีความคิดสร้างสรรค์ แต่ความรู้สึกไม่ค่อยไว หรือพูดได้ว่าเป็นคนที่รับได้น้อยแต่คิดไว้อย่างลึกซึ้ง

ข. Extrovert Personality

คือ คนที่ชอบแสดงออก ไม่ว่าจะในเชิงคำพูด หรือ กิริยาท่าทางก็ตามจะมีความคล่องตัวสูง หรือบางครั้งอาจจะคล่องจนเกินไป ทำให้กลุ่มคนพวกนี้ เป็นคนเปิดเผย คบง่าย รู้จักคนง่าย หรือ บางที่เรียกว่า Social Life คือเป็นชีวิตชีวาของสังคมหรือจะพูดได้ว่า เป็นคนที่มีความคิดกว้างขวาง เชิงปัญญา รู้หลายเรื่องแต่ตื่น

ค. Ambivert Personality

หมายถึงคนที่มีลักษณะเป็นกลาง ๆ กล่าวคือ ไม่เก็บกดเหมือน Introvert Personality และไม่แสดงออกมากเหมือน Extrovert Personality ซึ่งกลุ่มคนประเภทนี้จะมีมากกว่า คนทั้งสองกลุ่มรวมกัน ก็คือคนทั่ว ๆ ไปนั่นเอง ที่แสดงออกไม่มากไม่น้อย ไม่ว่าจะป็นลักษณะภาษาคำพูด หรือทั้งที่ไม่ใช่คำพูด

นอกจากนี้รูปแบบของการแสดงออก (Styles of Expression) เป็นลักษณะของ พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล ที่มีความรู้สึกมาจากภายในจิตใจ Arthur & Patricia (1976) ได้ทำการศึกษาและสรุปได้ว่า

ก. พฤติกรรมการแสดงออกแบบก้าวร้าว (Aggressive Behavior)

เป็นพฤติกรรมที่แสดงการต่อสู้โดยตรงไปตรงมา เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ และ แสดงให้เห็นถึงความคิดความรู้สึกและความเชื่อ ในทุกวิถีทาง ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม เพราะเป็นการคุกคามสิทธิของผู้อื่นอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของการแสดงออกแบบก้าวร้าวเป็นการแสดงความคิดเพื่อเอาชนะ คุกคามผู้อื่นให้เสียหาย ทำให้เขาขายหน้าด้อยค่าลง หหมดความสำคัญ และไม่สามารถต้านทานได้ จนกลายเป็นผู้ด้อยกว่า

ข. พฤติกรรมการไม่กล้าแสดงออก (Nonassertive Behavior)

เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการคุกคามสิทธิของตนเองโดยไม่กล้าแสดงออกถึงความคิดความรู้สึกและความเชื่อก็เลยยอมให้ผู้อื่นคุกคามตนเองยอมลดความสามารถที่มีอยู่ ขาดความเชื่อมั่นในตนเองการยอมรับที่จะไม่ได้ตามความต้องการของตน แต่ยอมรับผู้อื่นพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในทุก ๆ กรณี

ค. พฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertive Behavior)

เป็นการแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ออกมาอย่างตรงๆตามความเป็นจริงได้อย่างเหมาะสม โดยไม่รุกรานสิทธิผู้อื่น การกระทำโดยปราศจากการควบคุมผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นด้อยค่า พฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสมนี้เป็นการยอมรับผู้อื่น แต่ไม่คล้อยตามหรืออยู่ภายใต้อำนาจของผู้อื่น หรือบุคคลที่มีสิทธิเหนือกว่า เป็นการแสดงการยอมรับถึงความต้องการและปกป้องสิทธิทั้งของตนเองและผู้อื่น

แสดงให้เห็นว่า รูปแบบพฤติกรรมการแสดงออกที่แตกต่างกัน เหล่านี้ เป็นความแตกต่างของระดับบรรทัดฐานทางจิตใจของแต่ละบุคคล ที่ส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมการแสดงออกของแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปบ่งชี้ให้เห็นได้ว่า ร่องรอยการขีดเขียนที่เกิดขึ้นในทั้งสองบริบทนั้น เกิดจากพฤติกรรมในรูปแบบใด และอะไรเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรม การแสดงออกมาซึ่งการขีดเขียนต่อพื้นที่ส้วมสาธารณะ และเว็บไซต์ในโซเชียลมีเดีย

ดังนั้นการแสดงการระบายออก หรือรูปแบบการแสดงออก ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้เห็นถึงเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่มาบั่นทอนความรู้สึกทางจิตใจจนทำให้เกิดความตึงเครียดต้องการที่จะระบายความรู้สึกเหล่านั้น ให้คลายหรือทุเลาลงจำเป็นต้องหาวิธีจัดการให้กับตนเองได้ปลดปล่อยความคิดความรู้สึก ต่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้น ๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมการแสดงออกแบบก้าวร้าวผ่านทางข้อความที่เกิดขึ้นในส้วมสาธารณะและเว็บไซต์ ว่าแท้ที่จริงแล้วบุคคลเหล่านั้นต้องการสื่อสารอะไร

2.4 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR)

การสื่อสาร หมายถึง “การสื่อสารของมนุษย์ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตนเอง และเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม” (Edward Sapir) ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์และการดำรงอยู่ของสังคม

เมื่อการสื่อสาร มีความสำคัญในการส่งผ่านหรือถ่ายทอดเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิดทัศนคติระหว่างกันแล้ว จึงทำให้ “การสื่อสาร” มีบทบาทต่อการรับรู้ในการแสดงออกของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ได้อย่างดี ดังนั้นการสื่อสารของมนุษย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคม ทำให้มีผู้ที่ให้คำนิยามเกี่ยวกับ “การสื่อสาร” ไว้หลากหลาย ดังนี้

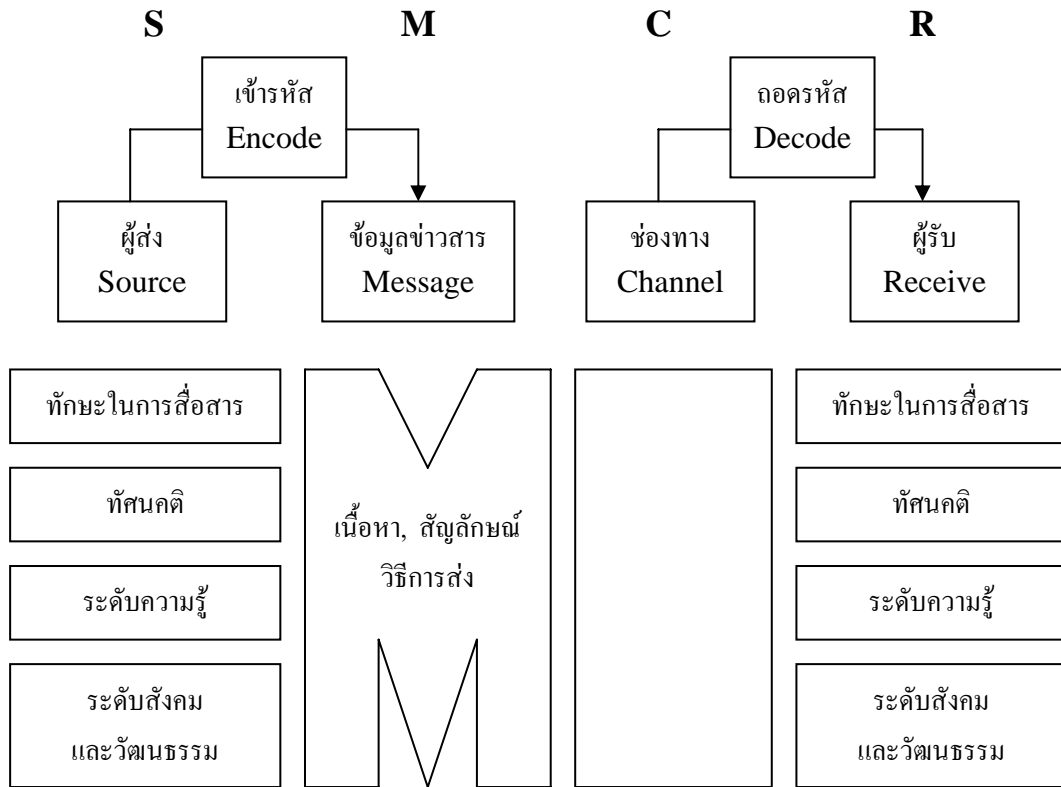
Claude E. Shannon and Warren Weaver ได้กล่าวถึง การสื่อสารว่า “การสื่อสาร หมายถึง การปฏิบัติที่รวมไปถึงพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ ได้แก่ การเขียน การพูด คนตรี ศิลปะ ระบาย เป็นต้น ที่จะทำให้จิตใจของบุคคลหนึ่ง มีผลกระทบต่อจิตใจของอีกคนหนึ่ง”

Charles Cooley ได้นิยาม การสื่อสาร โดยเน้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง กลไกที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ดำรงอยู่ได้ และพัฒนาต่อไป โดยใช้และรักษาบรรดาสัญลักษณ์ของจิตใจ และวิถีทางที่จะบอกกล่าวได้ตลอดระยะเวลา”

Wilbur Schramm ได้กล่าวว่า “การสื่อสาร เป็นการแลกเปลี่ยนสัญญาณข่าวสารชุดหนึ่ง ระหว่างคนสองคน หรือระหว่างคนเดียวกับคนจำนวนมาก ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของมนุษย์”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสื่อสารนั้น เน้นที่การถ่ายทอด และกลไกของความสัมพันธ์ในการรับรู้ โดยส่งผ่านจากคำพูด การเขียน หรือสัญญาณจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ในงานวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารของ David K. Berlo เป็นหลัก เนื่องจากการสื่อสารของข้อความ ที่เกิดขึ้นในบริบทของส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซ มีลักษณะของการสื่อสารที่มี Source, Message, Channel และ Receiver ซึ่งเดวิด เค.เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร SMCR (Source, Message, Channel, Receiver) ดังนี้

รูป 2.1 แสดงแบบจำลองการสื่อสารของ David K. Berlo

เบอร์โล กล่าวว่า การสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับ

ก. องค์ประกอบของการสื่อสาร

ก.1 ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการเข้ารหัส (Encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติ ที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร มีความรู้ที่ดีเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

ก.2 ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องทางด้านเนื้อหา สัญลักษณ์และวิธีการส่งข่าวสาร

ก.3 ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึงการที่จะส่งข่าวสารโดยการ ให้ผู้รับ ได้รับข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

ก.4 ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการ “การถอดรหัสสาร” (Decode) เป็นผู้ที่มึทัศนคติ ระดับความรู้และพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสารจึงจะทำให้การสื่อความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของ S M C R Model นี้ มีปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งและผู้รับซึ่งจะทำให้การสื่อความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่ ดังนี้

ข. ปัจจัยหลักของการสื่อสาร

ข.1 ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills)

หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควรจะมี ความชำนาญในการส่งและการรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องมีความสามารถในการ เข้ารหัสมีการพูดโดยใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสีหน้า หรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ทำนองลีลาในการพูดเป็นจังหวะน่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน ส่วนผู้รับก็ต้องมีความสามารถในการถอดรหัส และมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งสาร โดยมีทักษะการฟังที่ดีฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมานั้นได้ เป็นต้น

ข.2 ทัศนคติ (Attitudes)

เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีทัศนคติที่ดีต่อกันก็จะทำให้การสื่อสารได้ผลดีทั้งนี้ เพราะทัศนคติ ย่อมเกี่ยวข้องไปถึง การยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูด ก็มักจะมีความเห็นที่สอดคล้องตามไปได้ง่ายกับผู้พูด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ฟังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้พูด ก็จะฟังแล้วไม่เห็นชอบด้วย และมีความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดมานั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน ท่วงทำนองหรือน้ำเสียงในการพูดก็อาจจะห้วนห้าว แต่ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อกันก็มักจะพูดกันด้วยความไพเราะน่าฟัง

ข.3 ระดับความรู้ (Knowledge Levels)

ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้ที่เท่าเทียมกัน ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่ง และผู้รับมีระดับที่แตกต่างกัน ย่อมจะต้องมีการปรับความยากง่ายของข้อมูล ที่จะส่งในด้านความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำสำนวนที่ใช้ เช่น การไม่ใช้คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาว ๆ สำนวนที่สลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การที่หมอรักษาคณไขแล้วพูดแต่คำศัพท์ทางการแพทย์เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ย่อมจะทำให้คนไข้มองไม่เข้าใจว่าตนเป็นโรคอะไรแน่ หรือการที่พัฒนากรจากส่วนกลางออกไปพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบท เพื่อให้คำแนะนำทางด้านวิชาการเกษตร และเลี้ยงสัตว์แก่ชาวบ้าน ถ้าพูดแต่ศัพท์ทางวิชาการ โดยไม่อธิบายด้วยถ้อยคำ หรือภาษาที่ง่าย ๆ ก็จะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจหรืออาจเข้าใจผิดไปได้

ข.4 ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio - Culture System)

ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติ เป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในชาตินั้น ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสังคมและวัฒนธรรม ในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกันไป เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ต่าง ๆ ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษากัน จึงจะต้องมีการศึกษาระบบสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลในแต่ละชาติ เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ย่อมรวมไปถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร สามารถนำไปเป็นกรอบในการวิเคราะห์ คือข้อความที่เกิดขึ้นในส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซ ส่งผ่านข้อความ เพื่อแสดงออกถึงความต้องการที่จะบ่งชี้ให้เห็นความเป็นตัวตน ซึ่งผู้รับ หมายถึง ผู้ที่พบเห็นข้อความหรือผู้ที่เข้าไปอ่านข้อความที่เกิดขึ้น อาจจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ โดยผ่านช่องทางการสื่อสารทั้งสองบริบทนี้ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิรงรอง รามสูต รัตนันท์ (2547) ศึกษาเรื่อง สื่อภาคประชาชน (โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ : การกำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐ การกำกับดูแลตนเอง และสื่อภาคประชาชน”) พบว่า อินเทอร์เน็ตถือเป็นโครงข่ายพื้นฐานของ ICTs ที่ใหญ่ที่สุด ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จึงถูกมองว่าจะเป็นเครือข่ายหรือสื่อใหม่ สำหรับการสร้างพื้นที่สาธารณะและประชาธิปไตย อิเลคโทร-นิกส์ด้วย

สื่อภาคประชาชนจัดว่าเป็นพื้นที่สาธารณะชนิดหนึ่งเช่นกัน โดยเป็นช่องทางกายภาพที่ความคิดเห็นของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยจะได้ถูกนำเสนอและถ่ายทอดสู่สาธารณะ ในอดีตพื้นที่สาธารณะและสื่อภาคประชาชนอาจหมายถึงพื้นที่ หรือสถานที่ที่ประชาชนสามารถมาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็นต่อกัน แต่เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้นพื้นที่สาธารณะได้ขยายกว้างขึ้นรวมไปถึงพื้นที่ในหนังสือพิมพ์ ห้วงเวลาในสถานีวิทยุและโทรทัศน์ หรือกระทั่งเทคโนโลยีล่าสุดคือพื้นที่เสมือนจริงในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และด้วยพลังมหาศาลของอินเทอร์เน็ตทำให้นักวิชาการมองว่า สื่ออินเทอร์เน็ตที่สามารถเอาชนะได้ทั้งห้วงเวลา และสถานที่จะเป็นสื่อชนิดใหม่ที่จะนำมาซึ่ง พื้นที่สาธารณะของประชาชนอีกครั้ง หลังจากที่สื่อดั้งเดิมทั้งหนังสือพิมพ์วิทยุ และโทรทัศน์ได้ถูกภาครัฐและเอกชนช่วงชิงไปครอบครอง

อินเทอร์เน็ตภาคประชาชนได้รับการริเริ่ม และดำเนินการ โดยองค์กรพัฒนาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาสังคมชนบทและชุมชนชาวเขา ในพื้นที่ที่ปฏิบัติงาน สื่ออินเทอร์เน็ตทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับประชาชนนั้น ในกรณีที่ยกมานำเสนอเป็นการใช้เครื่องมือเว็บไซต์เพื่อแจ้งข่าวและมีเว็บบอร์ดเป็นพื้นที่เปิดกว้าง ให้คนที่เข้าไปเยี่ยมชมเว็บได้แสดงความคิดเห็นและตอบโต้กันโดยเสรี

นอกจากนี้ผู้ใช้งานยังใช้มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ เพื่อประโยชน์และความพึงพอใจของตนเอง ดังนี้คือ การใช้มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนตัว เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และเพื่อใช้เป็นตัวกลางในการสร้างสัมพันธภาพกับคนอื่น

จากงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า ในอดีตพื้นที่สาธารณะ หมายถึงพื้นที่ หรือสถานที่ที่ประชาชนสามารถมาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยน และเสนอความคิดเห็นต่อกัน แต่เมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดพื้นที่เสมือนจริงในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต สื่ออินเทอร์เน็ตจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะ โดยมีเว็บไซต์เพื่อแจ้งข่าว และเว็บบอร์ดเป็นพื้นที่เปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็น และโต้ตอบอย่างเสรี

วิภาวี วรรณสุด (2545) ศึกษาเรื่องบทบาทหนังสือพิมพ์กับการสร้างพื้นที่สาธารณะ ในกรณีมาตรา 40 และกฎหมายลูก พบว่า “พื้นที่สาธารณะ” ที่ซึ่งพลเมืองทุกคนสามารถแสดงออก และเผยแพร่ความคิดเห็นของตนได้อย่างอิสระเสรี แต่ถ้าในแง่ของพื้นที่สาธารณะทางการเมือง การสนทนาสาธารณะจะเกี่ยวข้องกับการทำงานของรัฐ อำนาจในการบีบบังคับของรัฐถือว่าเป็นส่วนประกอบของพื้นที่สาธารณะทางการเมือง พื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับสังคม ดังนั้นหนังสือพิมพ์ ซึ่งจัดเป็น “สื่อแห่งพื้นที่สาธารณะ” จึงมีผลต่อการนำเสนอประเด็นใด ๆ ต่อสาธารณชนหรือการสร้างเวทีสาธารณะ

จากงานวิจัยนี้ ทำให้ทราบว่า พื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี แต่ถ้าในแง่ของพื้นที่สาธารณะทางการเมือง จะเกี่ยวข้องกับการทำงานของรัฐ อำนาจในการบีบบังคับของรัฐ มีผลต่อการนำเสนอสื่อก็เช่นเดียวกับเว็บบอร์ดเมื่อมีเรื่องของการเมืองมาเกี่ยวข้อง การแสดงอำนาจทางความคิดในพื้นที่นี้ก็จะมิมีข้อจำกัดตามไปด้วย

บุญญาภรณ์ วาณิชชาติ (2544) ศึกษาเรื่อง บทบาทของเว็บไซต์อัญจารีคอทคอม ในการเป็นมณฑลสาธารณะของกลุ่มหญิงรักหญิง พบว่า มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ จะมีลักษณะ ที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น เพราะมีธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการโต้เถียงอภิปราย ด้วยคุณสมบัติของการปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ที่ทำให้สามารถโต้ตอบกันได้เหมือนการสื่อสารจริง นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์กับ เครื่องคอมพิวเตอร์ยังมีส่วนช่วยทำให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมได้มากขึ้น นอกจากนี้สื่ออินเทอร์เน็ตยังมีคุณสมบัติของการแพร่กระจายไปได้ทั่วโลกในทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น ทำให้ขอบเขตของมณฑลสาธารณะ ขยายวงกว้างโดยไม่มีข้อจำกัดด้านกายภาพ และไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มผู้ชายเท่านั้น แต่ยังสามารถเข้าถึงได้โดยผู้หญิง และกลุ่มชายขอบทางสังคมอย่างชนกลุ่มน้อย กลุ่มรักร่วมเพศ เป็นต้น และยังเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่ด้อยอำนาจอย่างกลุ่มหญิงรักหญิงได้ใช้พื้นที่ ในการแสดงความคิดเห็นและอธิบายตัวตนให้คนในสังคมให้เข้าใจอีกด้วย

จากงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ มีลักษณะที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น และได้เถียงอภิปราย จึงทำให้เหมือนกับการสื่อสารจริง สื่อประเภทนี้ ไม่มีข้อจำกัดด้านกายภาพ ไม่จำกัดการเข้าถึง จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มชายขอบของสังคม ได้ใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น และอธิบายตัวตนให้สังคมเข้าใจ

ซึ่งก็เหมือนกับ ร่องรอยขีดเขียนที่อยู่ในส้วมสาธารณะ เสมือนเป็นพื้นที่ให้กับกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคมที่ต้องการแสดงออก ทางความคิด ความรู้สึกภายในจิตใจ แต่โดนปิดกั้นทางสังคมที่ไม่สามารถแสดงออกในสังคมความเป็นจริงได้

เพ็ญพรรณ รัวโชติกุล (2544) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ว่าทกรรมบนอินเทอร์เน็ต Bulletin Board ของเว็บไซต์พันธุทิพย์ พบว่า ปัจจัยบริบทการสนทนาทั้งภายในและภายนอก มีความสัมพันธ์ต่อดัชนีสนทนาอันก่อให้เกิดวาทกรรมต่าง ๆ บน Bulletin Board ของเว็บไซต์พันธุทิพย์ นั่นก็คือการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ การไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ในการสื่อสาร การสื่อสารแบบไม่พร้อมกัน (ผู้ร่วมสื่อสารอาจจะไม่ได้ ทำการสื่อสารในเวลาเดียวกัน) ความสามารถในการเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่คุณสื่อสารต้องการ การมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย และความสามารถใช้นามแฝงหรือปกปิดชื่อจริง ส่วนบริบทด้านภายนอก คือการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ยังมีส่วนอย่างมากในการกำหนดตัวบทวาทกรรมหรือประเด็นในการสนทนา ซึ่งจำนวนไม่น้อยที่ก่อตัวขึ้นมาจากการนำเสนอข่าวที่สื่อมวลชนนำเสนอมาเป็นหัวข้อในการสนทนาต่อบนเว็บไซต์และพบว่า อุดมการณ์ที่ขัดแย้งกันมักเป็นอุดมการณ์ทางสังคม การเมือง และศาสนา เนื่องจากอุดมการณ์เหล่านี้ สร้างระบบความคิดให้กับผู้ยึดถืออุดมการณ์ไว้อย่างมั่นคง ทำให้มีการถ่ายทอดอุดมการณ์ออกมาผ่านทางภาษาหรือการกระทำ

จากงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่า กระดานข่าวแสดงความคิดเห็นของเว็บไซต์ สามารถเป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ โดยไม่มีข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ และเป็นช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสาร และสามารถใช้นามแฝง ในการปกปิดตัวตนที่แท้จริงได้ ซึ่งเหมือนกับการแสดงออกของข้อความที่เกิดขึ้น ในส้วมสาธารณะที่ต้องการแสดงออกความเป็นตัวตนในสังคม แต่ไม่ต้องการเปิดเผยตัวตนว่าตนเองเป็นใคร

รัตนาวลี เกียรตินิยมศักดิ์ (2543) ศึกษาเรื่องมณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ กรณีศึกษา www.pantip.com และ www.sanook.com พบว่าลักษณะในมณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์นั้น เป็นเวทีเสวนาทงวัฒนธรรมที่มีประเด็นตามความสนใจของผู้ใช้งานและยังมีลักษณะเป็นชุมชนเสมือนที่เกิดขึ้นขนานกับโลกแห่งความจริง ลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นการปฏิสัมพันธ์กับเครื่องคอมพิวเตอร์ หน้าที่ในมณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ คือช่องทางให้ผู้ใช้งานมีส่วนร่วมในหน้าที่ดังต่อไปนี้ การให้ข้อมูลสาธารณะ การสอดส่องดูแลสภาพแวดล้อม การกระตุ้นเร้าและผลักดันเพื่อพัฒนาผลประโยชน์แห่งชาติ การสร้างสายสัมพันธ์ การให้ความบันเทิง และช่องทางการสื่อสารต้องห้าม ทั้งนี้ผู้ใช้งานยังใช้มณฑลสาธารณะของการสื่อสารผ่านสื่อกลางคอมพิวเตอร์ เพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการตอบสนองความต้องการส่วนตัวอีกด้วย

วันเฉลิม สาระไชย (2544) ศึกษาเรื่อง การแสดงถึงความเป็นตัวตนโดยผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของวัยรุ่น ในเขตเมืองเชียงรย พบว่าเวลาเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้กลุ่มวัยรุ่นใช้เวลาว่างจากการเรียนเข้ามานั่งเล่นอินเทอร์เน็ตตามร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ ซึ่งวัยรุ่นส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะปฏิเสธเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมที่ตนเองไม่ชอบและไม่เห็นด้วย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สถาบันการศึกษา สังคม เพราะวัยรุ่นมักคิดว่าตนเองโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้ทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ และคิดว่าถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ชอบให้คนอื่นยอมรับในตนเอง เมื่ออยู่ในสังคมที่มีกฎ ระเบียบ กติกา มาก วัยรุ่นจึงรู้สึกอึดอัด และพยายามหนีออกจากสังคมดังกล่าว เข้าไปแสดงตนในพื้นที่หรือสังคมที่มีกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันยอมรับ เพื่อทำให้ตนเองรู้สึกดี เป็นการคลายเครียด โดยการหากกลุ่มเพื่อนที่มีความเข้าใจในตนเอง และมีพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกัน

จากงานวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบว่าการแสดงความเป็นตัวตน ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เกิดจากความพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากสังคม ต้องการปฏิเสธเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และกติกาของสังคมที่ตนเองไม่ชอบหรือไม่พึงประสงค์ จึงทำให้เกิดการไปสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับตนเอง เช่น เว็บบอร์ด

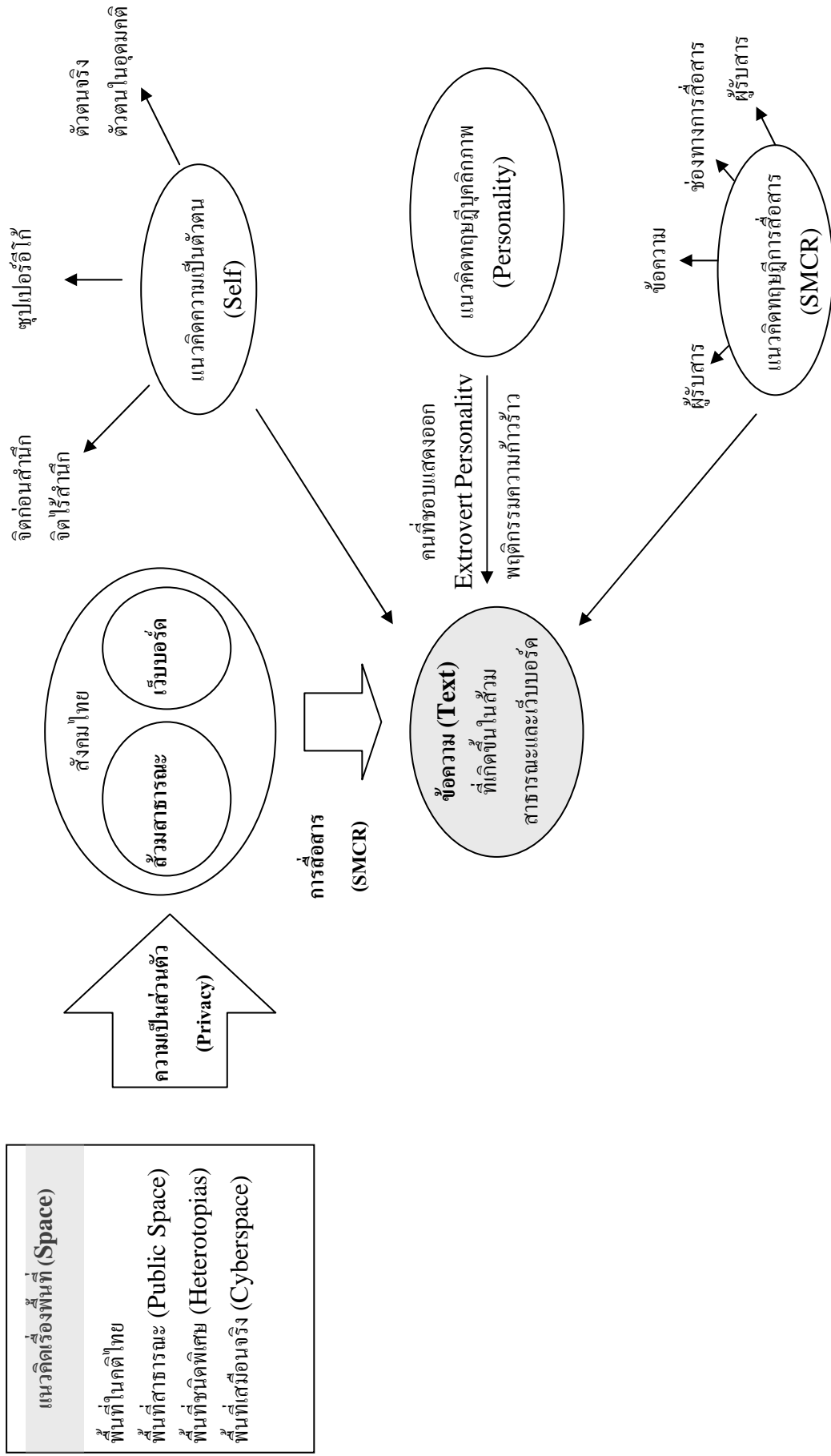
สรุป

จากการศึกษาในหัวข้อเรื่อง การสร้างพื้นที่ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะของสังคมไทย: ร่องรอยขีดเขียนในส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซ เป็นการศึกษาถึงความเข้าใจในเรื่องพื้นที่ การสร้างความเป็นส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะ และการแสดงออกซึ่งความ

เป็นตัวตนในสังคม ทั้งในบริบทสังคมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในโซเชียลมีเดีย โดยการสังเกตการณ์ และทำการบันทึกข้อความที่เกิดขึ้นในสังคมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในโซเชียลมีเดีย โดยนำเอาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่นำมาศึกษา คือ แนวคิดเรื่องพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ในคติไทยที่แต่ละพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีกฎ และข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยแต่ละพื้นที่ที่มีการแบ่งขอบเขตอย่างชัดเจนเพื่อให้เห็นข้อแตกต่างของแต่ละพื้นที่ และพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่ใครก็เข้าออกได้ ซึ่งเปิดกว้างสำหรับกิจกรรมสาธารณะ และการแสดงออกทั้งการกระทำ และความคิดของแต่ละคน รวมถึงพื้นที่ชนิดพิเศษ และพื้นที่เสมือนจริงที่ถือเป็นพื้นที่สาธารณะอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นพื้นที่ที่ไร้ขอบเขตไร้พรมแดนแน่ชัด เป็นพื้นที่ที่ใครก็สามารถแสดงออกได้ตามต้องการเช่นกัน

โดยนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดความเป็นตัวตน และศึกษาวิเคราะห์ถึงตัวตนจริง ตัวตนในอุดมคติ รวมไปถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่ใช้วิเคราะห์ตัวข้อความที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และนำมาศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีบุคคลิกภาพที่บ่งบอกถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล โดยศึกษาถึงการแสดงออกที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นว่า การขีดเขียนที่เกิดขึ้นในสองบริบทนั้น เกิดจากพฤติกรรมในรูปแบบใด และอะไรเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมนั้น นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร โดยศึกษาถึงองค์ประกอบของการสื่อสารแบบ SMCR ของ David K. Berlo ซึ่งคือผู้ส่งสาร ข้อความ ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร โดยสามารถนำไปเป็นกรอบในการวิเคราะห์การสื่อสารผ่านข้อความที่เกิดขึ้นในสังคมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในโซเชียลมีเดียได้นำมาสู่ความเข้าใจในเรื่องของพื้นที่ และการแสดงออกในความเป็นตัวตนบนพื้นที่ความเป็นส่วนตัวระหว่างสังคมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในโซเชียลมีเดียของสังคมไทย

ดังนั้นแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อความที่เกิดขึ้น ในบริบทสังคมสาธารณะและเว็บบอร์ดในโซเชียลมีเดีย สามารถสรุปเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

ภาพ 2.2 แสดงแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นการอธิบายการศึกษาระยะวิเคราะห์ข้อความในบริบทสังคมและวัฒนธรรม